

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

4'2009

ГОДИНА XVI

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVI. 4'2009

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА,
АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

ДИЗАЙН АНИ КОЛЧЕВА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 4. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).

E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2009

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

АЖИТОРИЗЕРА

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

С ъ д ъ р ж а н и е

Ю б и л е й

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

5 Патриарх на българската
модерна библиография

ЧАВДАР ЧЕРНЕВ

15 Последната
дума на Балан

АННА АНГЕЛОВА

25 Думи в бързея
на времето

27 Александър Теодоров-Балан
за другите и те за него

Д о к у м е н т и

29 Закон за обществените
библиотеки

41 Изложение на позицията
на EBLIDA

М и н а л о

АЛБЕРТ БЕНБАСАТ

45 Универсален издател
и меценат

К р ъ г о з о р

ЕЛЕНА ПАВЛОВСКА, РАДКА КОЛЕВА

52 Български книги
в града на Нева

Ч е с т и т о

ЕВГЕНИЯ РУСИНОВА

54 Доц. д-р Донка Правдо-
мирова на 65!

О т к л и к

ЖАК ЕСКЕНАЗИ

57 Полезен
труд

АНИ ГЕРГОВА

59 Биобиблиография на поета
Димитър Бояджиев

ЕЛХА ДЕНЕВА

62 Библиографски
справки

Акад. Александър Теодоров-Балан

ПАТРИАРХ НА БЪЛГАРСКАТА МОДЕРНА БИБЛИОГРАФИЯ

150 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО
НА АЛЕКСАНДЪР ТЕОДОРОВ-БАЛАН

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

На 27 октомври т.г. българската академическа и културна общност ще отбележи 150 години от рождението и 50 години от смъртта на патриарха на българската филология, а нашата библиотечно-библиографска общност ще почете Александър Теодоров-Балан като патриарх на българската модерна библиография.

Александър Теодоров-Балан е сред младите учени, които след Освобождението поставят здравите основи на току-що създаващата се българска наука. Нададен от съдбата с богати умствени възможности, неизчерпаема енергия и с дълъг, столетен живот, той успява да натрупа огромно наследство в няколко научни области – в езикознанието, литературознанието и библиографията. Записал името си в не едно пионерско начинание, той с право е определен като патриарх на българската филология и на българската библиография. Когато се разглежда научното и духовното творчество на Балан, неведнъж ще трябва да се изпълва определението „пръв“, тъй като и в езикознанието, и в литературознанието, и в библиографията голяма част от неговите инициативи са първи начинания. И все пак ще признаем, ако трябва да сме коректни, че всички досегашни изследователи на Балан издигат на първо място приносите му в областта на езикознанието и библиографията.

Нашата библиографска общност посреща юбилея на акад. Ал. Теодоров-Балан с дълг към паметта му. До този момент не го е удостоила с биобиблиографски портрет, независимо че за 95-та си годишнина маститият библиограф, подпомогнат от свои възпитаници, си съставя автоперсоналия, която Българският библиографски институт подготвя за печат, но не издава. За това има известна „вина“ и самият Балан: отказва да изключи публикациите си върху масонството и тогавашният Комитет за култура му изплаща хонорар, но не допуска публикуването на персоналията. Със закриването на Библиографския институт в навечерието на 1964 г. ръкописът „потъва“ някъде и едва тази пролет ст.н.с. Цветанка Панчева по щастлива случайност го открива. Нередактираният личен ръкопис на Балан се съхранява в архива му(1).

Александър Стоянов Теодоров-Балан е роден на 27 октомври 1859 г. в с. Кубей, намиращо се недалеч от Болград. Прадедите му са изселници от Сливенския край по време на Руско-турската война от 1828–1829 г. Те се установяват в Бесарабия, където в семейството на Стоян Мартинов Балан и Мария Балан, родена Грекова, сестра на известния политик Димитър Греков, се раждат петима синове, видни строители на новата българска държава: Александър, бъдещият академик Ал. Теодоров-Балан, генерал Георги Тодоров, опълченец, проф. д-р Атанас Те-

одоров – основоположник на съдебната медицина у нас, Мартин Тодоров – кмет на София през 1904–1908 г., който започва строителството на Централните хали, и инж. Михаил Балански – един от създателите на топлофикацията в България. (Братята се подписват, приемайки различни родови имена.)

След завършване на Болградската гимназия (1878) Балан идва в България и става чиновник в Софийския апелативен съд. На следващата година, с малкото спестени пари от чиновничеството, заминава да следва славянска филология в Пражкия университет. Завършва висшето си образование през 1884 г., след едногодишна специализация в Лайпциг, с докторат на тема „За звука „ъ“ в новобългарския език“. В 1884 г. по предложение на проф. Константин Иречек и на проф. Марин Дринов, още като студент, Балан е избран за редовен член на Българското книжовно дружество, преименувано в Българска академия на науките (1911). След завръщането си в родината първоначално е гимназиален учител, една година е поддиректор на Народната библиотека в София, а през 1888 г. става преподавател във Висшия педагогически курс за подготовка на гимназиални учители, преобразуван във Висше училище (1889), а през 1902 г. – в Университет „Св. Кл. Охридски“. През 1889 г. Балан е избран за първи негов ректор. По-късно е избран още два пъти – през 1896–1897 и 1902–1903 г. Два пъти е и декан на Историко-филологическия факултет. С малки прекъсвания Балан е професор в Софийския университет до 1934 г., когато се пенсионира „по пределна възраст“, както сам отбелязва.

Неговите творчески приноси са забелязани от правителството и е удостоен със сребърен (1920), а през 1949 г. със златен медал за наука и изкуство. През 1945 г. му е присъдено научното звание „академик“, а пет години по-късно почетното звание „Лауреат на Димитровска награда, I степен“. През 1954 г., по случай 95-та му годишнина, е награден с орден „Георги Димитров“.

Творческата биография на Балан е изключително богата и научната му продукция се съставлява от над 800 заглавия – книги, студии, статии, рецензии, преводи и библиографии, които той разпределя в три систематични групи: език, книжнина, в която се включва и библиографията, общество. Публикациите си по темата „Общество“ конкретизира в подтемите: история, образование и култура, народност, общественост, личност.

Библиографията е втората област, в която Балан има изключителни приноси. Преди да открия пионерските му начинания, за да му отдадем заслужена почит от името на цялата ни гилдия, бих искала да се аргументирам защо от близо десетилетие насам настоявам да определяме Балан като патриарх на българската модерна библиография, а не изобщо на българската библиография, независимо, че това е аксиома, която не се нуждае от доказателства. Самият Балан пише през 1905 г. първата историческа студия за възникването и развитието на отечествената библиография, мотивирайки се с думите: „Българският книгопис колкото и да е като идея млад, а като дело още несъвършен, той все пак има вече и своя история“(2). (Балан отлично познава думата „библиография“, но не я възприема, тъй като е чуждица и налага благозвучната българска калка „книгопис“, създадена от деловодителя на Българското книжовно дружество – Васил Д. Стоянов.) Един от първите историци на отечествената библиография не може да се определя изобщо като неин патриарх, а оценката му – „несъвършена“ – подсказва, че той вече работи за нейното модернизиране.

Отбелязала началото си със „Списъка“ на Ив. Шопов (1852), по време на Ос-

вободителната война библиографията затихва почти до нулево състояние. Към 1885 г. тя е възстановена, но във възрожденското си русло. Ето защо в края на XIX и началото на XX в. един от главните проблеми е нейното европеизиране и модернизиране, но това е проблем за целия културен процес, на който самата тя е законна структурна част.

Първите десетилетия след Освобождението са време за интензивен градеж на новата българска култура. Министерството на просвещението, под чиято егида е културата, отдава дължимото значение на духовното развитие на младата българска нация. В общественото пространство на дневен ред стоят за разрешаване фундаментални проблеми от особена важност за бъдещето на независима България – създаването на национална ценностна система (духовна и материална) и бързото догонване на западноевропейската култура. Ето защо, макар и често да се сменят, управляващите политически сили отделят специално внимание на образованието, науката и изкуството.

Проблемът за издирването, описването, съхраняването и известяването на българската печатна книжнина не е нов за следосвобожденското общество. Той е нерешен въпрос от времето на Възраждането, за който пръв напомня публично Ал. Теодоров-Балан. Запознат с „Книгописа“ на К. Иречек и с практиката на образованите страни, бъдещият голям библиограф се заема с подготовката на рубриката „Книгопис“, водена недотам редовно в „Периодическо списание“. От кн. 16 (1885) Балан ѝ възлага нови функции, които разяснява в статията, предхождаща първия списък, изработен от него. Отнине – пише Балан – книгописът в страниците на „П[ериодическо] С[писание]“ ще вземе върху себе си оная преважна задача, каквато обикновено се присъжда нему в книжнините на всички образовани страни: той трябва да стане пулса, по който да може всякоя и всякога да констатира постъпеното развитие на книжовната ни дейност и да испытва по нейното схващане напредъка на българската мисъл.“ Казано с езика на библиографската наука, Балан си поставя за цел да подготвя текуща национална библиография (ТНБ)(3). По-нататък той засяга и въпроса за ретроспективното описване на издадената дотогава българска печатна книжнина. Разяснявайки, че това е от значение за историята на книжнината и за духовния напредък на народа, Балан заключава: „Ето доде стига важността на книгописа, който у нас досущ не се е погрижил да прибере в систематична целота книжовния наш имот и да ни приучи да ценим достойнството на своя труд, от което после да улавяме и мерките за програмата на бъдещи действия.“ Балан отлично осъзнава две от функциите на ретроспективната национална библиография (РНБ) – моделиращата и културно-историческата. Той възприема РНБ и като средство за самооценка, национално самоуважение и критерий, върху който да се проектира бъдещото развитие на нацията в духовен аспект. А в това се крие и сумиращата функция на РНБ, по която може да се прави равностетка за постигнатото в културното развитие на всяка нация. Статията на Балан е *първото записано послание* в следосвобожденското културно пространство за необходимостта от текуща и ретроспективна информация за националната печатна книжнина.

Преобразуването на рубриката „Книгопис“ в „Периодическо списание“ в ТНБ е първата публична изява на Балан като библиограф, а предхождащата я статия превръща 1885 г. във водоразделна изобщо в историята на отечествената библиография. От този момент тя започва да се развива в опозицията „практика-теория“. Не само Балан, но и други изявени библиографски практики, като Н. Начов, Ст. С.

Бобчев и др., започват да изразяват теоретичното си виждане за библиографията в предговорите на свои трудове, в рецензии за чужди или в самостоятелни статии. Този факт случайно съвпада със Съединението на Княжество България и Източна Румелия, което също поставя началото на нов период в цялостното развитие на младата българска държава. От 1885 г. България започва да се европеизира и модернизира в политическо, икономическо, социално и естетическо отношение. Социалната модерност теоретиците свързват „с промените в икономическата и социалната организация под влияние на капиталистическото производство. Това е т.нар. буржоазна доктрина за прогреса, култ към науката и техниката, възприемане на времето като стока с цена, култ към причинността, идеал за свобода в пределите на абстрактния хуманизъм, ориентация към прагматизъм и култ към действия с успех. Това води до прогресивно диференциране и административна модернизация на социума. Модернизмът става синоним на цивилизация и се универсализира като основание за модел на индустриален, културен и социален прогрес“ (3).

В тази социална атмосфера се развива и библиографията в края на XIX и началото на XX в. Изразено с езика на науката, със своя акт и последвалите го други действия във времето, Балан поставя началото на модернизирането на отечествената библиография. Нещо повече, от този момент той постепенно се утвърждава като духовен лидер на цялостния библиографски процес. И както изтъква друг един от авторите на българската библиография от следващото поколение – д-р Д. Иванчев – със своите трудове и „книгописни разправи“ Балан „държи буден интереса към библиографията“ (5) през последното десетилетие на XIX в. и първите две на XX в., до 1918 г. Времето от 1885 до 1918 г. наричам образно периода на Балан. Това е една от спецификите в развитието на нашата библиография до 1944 г. – потребността от обединителна фигура, тъй като библиографията си остава лично дело до основаването през 1941 г. на български библиографски институт.

Заслугите на Балан за цялостното развитие на българската библиография след Освобождението са изтъкнати още през 1930 г. именно от младия тогава библиограф Т. Боров (6), пряк следовник на Балан и втори след него във времето духовен лидер. По-късно, през 1954 г., вече като професор и директор на Българския библиографски институт „Елин Пелин“ и на Народната библиотека, той има честта да ги заяви от името на библиографското съобщество на юбилейното тържество по случай 95-та годишнина от рождението на Балан и да изтъкне: „Ние ценим високо огромните ви заслуги за развоя на българската библиография. Вие, пръв измежду нашите културни дейци, още през 1885 г. повдигнахте въпрос за изграждане на библиографска информация в България, за поставянето ѝ в услуга на младата българска наука. И не само очертахте пътя на българската библиография. Вие сам пристъпихте към осъществяване на най-трудните задачи. Тъй се родиха вашите значителни приноси, венец на които бе „Български книгопис за сто години. 1806–1905“. Вие написахте и изчерпателна история на българската библиография. Ваше дело бе и първото българско библиографско списание „Книгописец“, започнато през 1904 г. Пак вие бяхте измежду първите, когато през 1918 г. се направи опит да се основе в България Български библиографски институт“ (7). Изтъкнатите от Боров приноси на Балан визират многостранните му действия за модернизирането на отечествената библиография. На същото това тържество акад. П. Динев изтъква: „Когато говорим за отношението на академик Балан към българската литература, не можем да не засегнем – макар и бегло – неговия принос в областта на българската библиография. Тук академик Балан има извънредно големи заслуги.

Като се вземе предвид ограничеността на библиографските опити, направени преди Освобождението от Ив. Шопов и К. Иречек, с право академик Балан може да бъде смятан за основател на съвременната българска библиография⁽⁸⁾. Казано другояче, видният литературовед, изявяващ се и като библиограф, още през 1954 г. определя Балан като патриарх на съвременната, на отечествената модерна библиография. А преди десет години изтъкнатата езиковедка проф. Елена Георгиева подчерта, че Балан е „основател на българската модерна библиография с бележития си труд „Български книгопис за сто години“⁽⁹⁾.

В какво се изразяват приносите на Балан за европеизирането, в смисъл на модернизирането на отечествената библиография?

Първо, с превръщането на рубриката „Книгопис“ във форма за текуща регистрация на новоизлизащата българска печатна книжнина Балан прави първия опит след Освобождението за поддържане на ТНБ. А самата статия пък поставя началото на формирането на библиографската ни наука.

Второ, Балан е този, който се нагърбва с изключително трудната задача при ония „книгописни условия“, както сам оценява обстоятелствата за библиографско издирване и оповестяване на българската печатна книжнина, да продължи книгописа на К. Иречек. В резултат на 20-годишните му библиографски издирвания се ражда капиталният му труд „Български книгопис за сто години. 1806-1905“ – „венецът“ на неговата библиографска дейност, както с право го определя Т. Боров.

С този си акт Балан вписва отечествената библиография в руслото на общоевропейския библиографски процес за развиването на т.нар. „изчерпателна библиография“, за която Н. К. Леликова отбелязва: „В XIX – началото на XX век преобладаващо теоретично развитие получава библиографията „изчерпателна“, която преследва историко-културни цели – да представи в библиографски трудове всички културни достижения на това или онова общество, на тази или онази епоха, изпълнени в ръкописни и печатни книги (или само в печатни) [...] Именно такива ориентации се създават и на международно равнище: задача за „изчерпателен“ библиографски отчет поставят пред себе си и създателите на Универсалния библиографски репертоар“ – белгийските библиографи Пол Отле и Анри Лафонтен в основания от тях през 1895 г. Международен библиографски институт в Брюксел⁽¹⁰⁾.

„Български книгопис за сто години“ е от значение не само за историята на РНБ. Той е върховното достижение на българската библиография въобще до края на Първата световна война, когато започват да се вписват в историята аналогичните достижения на акад. Н. Михов в областта на историческата българистика. В трудовете на двамата големи учени библиографи по блестящ начин кристализира българската национална идея от края на XIX и началото на XX в. Освен че съставя първия общ репертоар на новобългарската книга за един достолепен, от гледна точка на историческата наука период, Балан се опитва да привлече вниманието на интелигенцията от цялата страна, да я направи съпричастна към библиографското описване на българската книга.

От 1885 до 1909 г. библиографските инициативи на Балан се редят една след друга във времето и го утвърждават като лидер на цялостния библиографски процес.

Опитът за поддържането на рубриката „Книгопис“ в „Периодическо списание“ като ТНБ и в съставянето на репертоара „Български книгопис за сто години. 1806–1905“ е принос към практическата страна на библиографията. Едновременно-

но с това обаче, с предхождащата статия към рубриката „Книгопис“ Балан поставя началото и на българската библиографска наука. Той неведнъж подчертава, че трябва да се спазват правилата, изработени от „научния книгопис“. А научният книгопис не е нищо друго освен теорията, библиографската наука, която се създава за изучаването и усъвършенстването на практическата библиография, на самото съставителство на библиографски трудове и изобщо на библиографията като системно културно явление. Тъкмо чрез усвояването и спазването на правилата на „научния книгопис“ в края на XIX и началото на XX в. българската библиография се отърсва от възрожденските си характеристики и се модернизира, съобразно достиженията на западноевропейската и руската библиография. Ето защо третата голяма заслуга на Балан е именно като основоположник на библиографската наука у нас. При това той поставя началото на четирите ѝ структурни части: теория, история, методика и организация и управление на библиографската дейност. (Понятието „теория“ в този случай се разглежда в тесния му смисъл, а не в опозицията „практика-теория“.)

Теоретичните библиографски публикации на Балан са около десетина и са публикувани в периода 1885–1920 г. (11). Основните, които изразяват схващанията му за библиографията, излизат до 1905 г. В по-голямата си част, с изключение на историческата му студия „Книгописният труд у българите“, те са кратки статии, рецензии и бележки, посветени на конкретни въпроси от библиографската практика у нас. Независимо от това, в тях се съдържа изобилен материал, по който могат да се екстрахират възгледите и схващанията му за същността и функциите на библиографията, за класификацията на библиографските произведения, както и отношението му към библиографския труд, т.е. основните проблеми от предмета на теорията на библиографията. Тези публикации са показателни за схващанията му за библиографията като спомагателна наука, като посредник в системата „книга-читател“; за познанията му за класификацията на библиографските произведения на „общи“ и „специални“; възгледите му за функциите на библиографията, например, като измерител на духовния напредък на обществото. Статистическата функция на националната библиография Балан назовава директно, даже нарича корпуса на репертоара си „Български книгопис за сто години. 1806–1905“ статистическа част. Друг важен за него проблем е пълнотата на библиографското описание (БО), който по начало съпътства практическата библиография в хилядолетната ѝ битност, тъй като БО е нейният език, основното ѝ изразно средство.

Като разглежда и анализира различни проблеми на практическата библиография, Балан постепенно залага и първоосновата на *библиографската терминология* върху българската калка „книгопис“. Той е първият български библиограф, който последователно – в продължение на едно цяло десетилетие, създава от родовия термин, макар и в българския му вариант, основните термини за назоваване на библиографските явления. Като езиковед и ревностен работник за правилното устройство на българския книжовен език, а също така и краен пурист, в началото на века Балан не пропуска случай да обясни понятие или термин, или да възнегодува срещу някоя чуждица. Даже и срещу термина „библиография“, което днес може да се квалифицира като консерватизъм, но едва ли имаме право да го виним. Така той създава ядрото на библиографската терминология – от назоваването на субекта до крайния продукт: книгописец, книгописен труд, книгописно градиво, книгописна техника, книгописно описание, книгописни помагала, показалец (по-подробно вж 12). По този начин Балан *полага основите на първата съставна*

част на бъдещата българска библиографска наука – теорията на библиографията.

Балан е един от *първите историци* на нашата библиография. Интересът към историческото минало на библиографията се заражда в края на XIX и началото на XX в. Изненадващо е, че българската библиография получава своя първи исторически очерк току-що отбелязала полувековната си история. За пръв неин историк е приет Никола Начов, който в 1905 г. публикува първата специално посветена й статия – „Към историята на българската библиография“ (13). С характер на исторически прегледи са и предговорите на К. Иречек (14) и на Балан (15) към съставените от тях библиографии на българската печатна книжнина, но те не са написани с подобна презумпция. Начов разглежда преди всичко живота на първия български библиограф Ив. В. Шопов и това обстоятелство подтиква Балан да напише истинско научно изследване – студията „Книгописният труд у българите“. В увода към нея Балан деликатно се мотивира: „За да дотъкмя приноса на г. Начовича и от страна исторична, и от страна критична, ще се спра и аз върху вървежа на оня български труд, който се сили да покаже що е произвела българската книжовна дейност, кои са в и н о в н и ц и т е на производите, какви белези характеризуват тия производни, та с това всичко да услужа на всякой интерес към българската книга“ (16). От гледна точка на методологията на науката Балан подхожда строго научно: определя обекта и предмета си на изследване – библиографския труд (дейност), който ще се охарактеризира чрез крайните му продукти – „производите“, а предметът на изследване е развитието – „вървежа“ на този труд. Разбира се, той предвижда да се „спре“ и на „виновниците“, т.е. на субекта на тази дейност. Надмогнала в най-висока степен емпиризма, студията не е загубила своята стойност и до днес.

Балан е автор и на *първото систематизирано изложение на методиката и технологията на библиографиране*. Методическите и технологичните обобщения и постановки на Балан за библиографирането са закодирани преди всичко в рецензиите му за редица библиографски трудове и в предговорите на двата, съставени от него, репертоари – „Български книгопис. Дял първи – от първата новобългарска книга печатна книга до последната Руско-турска война“ и „Български книгопис за сто години. 1806–1905“, който включва в себе си и „Дял първи“. Предговорът към „Столетника“ е всъщност първото систематизирано изложение у нас на цялостната методика и технология на библиографиране, включваща процесите: библиографско издирване, библиографско описване, по определени от съставителя конкретни принципи и критерии на подбор, систематизация на библиографските описания. Ето как се изразява Балан: „Научният книгопис е изработил отколе своите правила за описване на производите, що има да го съставят...“ По-нататък обобщава: „Обичайният научен книгопис се задоволява с пълното и върно систематическо описание и наред на книгописните производни, като добавя към това (отделно или кръстосано) и нужните показалци за дирене на производите откъм предмет, работници, летопис на работата и под“ (17).

Четвъртата голяма заслуга на Балан, даваща основание да го приемаме като патриарх на българската модерна библиография, е поставяне началото на библиографския периодичен печат. Паралелно с подготовката на историческата си студия „Книгописният труд у българите“ и съставителството на фундаменталния си труд „Български книгопис за сто години. 1806–1905“, Балан, заедно с учителя Николай Николаев, основава през 1904 г. първото у нас библиографско списание „Книго-

писец“, което може да се приеме като печатен орган на българските библиографи. Като първи опит, сп. „Книгописец“ не е класическо теоретично издание, тъй като теоретичните публикации, които помества, са само няколко. То е от смесен тип, но въпреки това се приема като печатен орган на българските библиографи и в случая го съотнасям към теоретичната библиографска литература. Списанието е наименувано „Книгописец“, т.е. библиограф. Може да се твърди, че редакторите разбират функциите на библиографа в най-широк книговедски смисъл и му възлагат подготовката не само на библиографска, но и на фактографска информация, свързана със създаването, разпространението и усвояването на знанието посредством книгата. Анализът показва, че „Книгописец“ клони повече към чисто приложните библиографски периодични издания от типа на „Библиографическия бюлетин“, но си поставя твърде широки цели – да обгърне библиографски и фактографски многообразния книжовен живот. Балан разисква проблемите на библиографията преди всичко в десетината статии, които бяха отбелязани, затова теоретичните въпроси остават почти в периферията на „Книгописец“. Чрез неговите страници Балан поставя на дневен ред генералните проблеми за организацията на самия информационно-библиографски процес по образеца на „уредените“ държави, както се изразява. Изтъквайки непрекъснато европейския опит, той се стреми да убеди българската културна общественост, че библиографията е изключително важно средство в културно-информационния процес, че тя е своеобразен катализатор на ново знание в процеса на духовния напредък на човечеството.

Сп. „Книгописец“ обогатява научно-познавателното направление на българската библиография и теоретичната библиографска литература. Само по себе си то е израз на теоретичната библиографска дейност, а същевременно и на практическата. „Книгописец“ се опитва да попълни празнините, които „Библиографическият бюлетин“ – органът на ТНБ, издаван от Народната библиотека, оставя поради непълнотата на информацията и нередовността си на излизане.

До края на второто десетилетие на XX век Балан е не само духовен лидер и модернизатор на библиографския процес, но и най-активният теоретик и практик на библиографията. Към края на второто десетилетие на XX век Балан развива теоретичната мисъл и по отношение на организацията на библиографската дейност, т.е. на четвъртата част на библиографската наука, а също така предприема практически действия за съсредоточаването ѝ в специализирана институция, каквато е европейската практика. След почти цяло десетилетие, в 1918 г., извежда на преден план призива, с който Н. Михов завършва доклада си пред Международния конгрес по библиография, проведен през август на 1910 г. в Брюксел: „... в България трябва да се създаде един Национален библиографски институт, на който да се повери цялата библиографска работа“ (18). Със свои съмишленици на 31 март 1918 г. Балан основава Български библиографски институт в салона на Народната библиотека. За новоучредената културна институция българската общественост научава от самия основател чрез един от най-авторитетните обществено-политически вестници с огромен тираж – в. „Мир“. Преди да се спре на целите и задачите ѝ, Балан подчертава, че „библиографски институти има отдавна в други културни страни“. Те имат различни цели, например Германският институт „е повечето заведение издателско“, а Международният в Брюксел – „заведение библиотечно и „книгописно“. Новоосновеният Български институт ще бъде „за наши нужди и в наши условия“ (19). За функционирането му е изработен и специален устав (20), през 1920 г. е подновено сп. „Книгописец“ като орган на бъдещия институт. За съ-

жаление, българската държава, преживяваща втората си национална катастрофа, нито забелязва този акт, нито отпуска никакви средства. Така усилията на Балан остават напразни, въпреки че той е изключително удовлетворен и със задоволство отбелязва: „Подобно на западни страни, постави се в нашето отечество – първица на Балканския полуостров [подч. – Д. П.], основа за едно заведение, което спроти [въпреки – доп. мое, Д. П.] наши малки сили и средства да работи в смисъл на събиране, уреждане, описване, разгласяване и размяна на книги и всякакви книжовни производи, за всякаква услуга на ония, които марят [ратуват – доп. мое, Д. П.] за духовния развой през книгата у нас и за нас в чужбина“ (21). Видно е колко горд е Балан от факта, че България и в тази насока се изравнява с европейските страни и при това е първа на Балканския полуостров. Но, уви, поради липса на средства институтът остава само един прогресивен проект, факт, който сломява патриотичния ентузиазъм на Балан и го кара, поне видимо, да се оттегли с огорчение от библиографското поприще.

През 20-те години на миналия век българската библиография остава без обединителна фигура, но в същата 1920 г., когато е отпечатана последната статия на Балан – „Към читателите“, която по-горе цитирах, по щастлива историческа случайност се появява първата библиографска публикация на бъдещия, на втория след Балан, духовен лидер на отечествената библиография, на студента по славянска филология Тодор Цветанов (22), получил от своя любим професор и приятел Ал. Балабанов и от Елин Пелин толкова подхождащия му литературен псевдоним – Боров. От началото на 1930 г. той уверено ще продължи модернизацията на отечествената библиография и ще я ръководи успешно чак до началото на 1964 г., когато по конюнктурни държавни и лични причини ще бъде срината и неговата най-драгоценна „рожда“ – Българският библиографски институт, просъществувал от 1941 до края на 1963 г.

Всички тези библиографски начинания на Балан, носещи определението „първи“, са безспорните аргументи за определяне на мястото му в историята на българската култура като патриарх на българската модерна библиография.

Литература

1. НА–БАН, Фонд 109 к, оп. 1, а.е. 14. Български записи с език, книжнина и общество. – София : 1950, 1 септ. 1954. – 159 л. маш.
2. Теодоров-Балан, Александър. Книгописният труд у българите. // Год. СУ за 1905–1906, 1906, с. 243.
3. [Теодоров-Балан, Ал.] Книгопис. // Периодическо списание, 1885, № 16, с. 169–174.
4. Иванов, Иван П. Теории за образованието. – Шумен : 2004, с. 280.
5. Боров, Тодор. Александър Теодоров-Балан на 70 години. // Българска книга, 1930, № 1, с. 109.
6. Боров, Т. Приветствие на Българския библиографски институт „Елин Пелин“ до акад. Ал. Теодоров-Балан по случай неговата 75-годишна дейност и 95-годишната му рождена дата. // Год. ББИ „Елин Пелин“, 4, [за] 1954, 1956, с. 2.
7. Динеков, Петър. Академик Александър Теодоров-Балан и българската литература. // Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан : По случай деветдесет и петата му годишнина. – София : 1955, 31–37.

8. **Иванчев**, Димитър. Ретроспективната аналитичната библиография на българския периодичен печат : По някои теоретико-методологични въпроси. // *Изв. НБКМ*, 9 (11), 1971, с. 259.

9. **Георгиева**, Елена. Александър Теодоров-Балан в обществената и културно-историческата ни памет: 140 години от рождението му. // *Български ез. и лит.*, 1999, № 6, 44–47.

10. **Леликова**, Наталия К. Становление и развитие книговедческой и библиографической наук в России в XIX–первой трети XX века. – Санкт-Петербург : 2004, с. 327. Тъй нар. „изчерпателна“ библиография във варианта си за отделната страна е фактически РНБ.

11. [Теодоров-Балан, Ал.] Книгопис. // *Периодическо списание*, IV, 1885, № 16, 169–181; Спънките на българския книгопис. // *Периодическо списание*, IV, 1885, № 18, 476–483; подпис: Д-р Балан; Нашите вестници и печатна книжнина. // *Балкан*, I, 1883, № 31, 10–11; Библиографически бюлетин на книгите, списанията и вестниците, които са постъпили в Софийската народна библиотека... // *Български преглед*, IV, 1898, № 10, 140–143; подпис: А. Т.; Български периодически печат от възраждането му до днес. 1844–1890. Нарезда и издава Ю. Иванов... // *Български преглед*, I, 1893, № 3, 132–141; подпис: А. Т.; Книгописният труд у българите. // *Год. Соф. унив.* [за] 1905–1906, 1906, 142–208.

12. **Правдомирова**, Донка. Александър Теодоров-Балан – първият теоретик на библиографията в България. // *Библиотека*, 1999, № 2, 50–57.

13. **Начов**, Никола. Към историята на новобългарската библиография. – Санкт-Петербург : 1905. – 22 с. (Отпечатък.)

14. **Иречек**, Константин. Книгопис на новобългарската книжнина. 1806–1870. – Виена : 1872. 3–10.

15. [Теодоров-Балан, Ал.] Български книгопис. Дял I. От първата новобългарска печатна книга до последната Руско-турска война (1641–1877). // *Сборник за народни умотворения*, 1893, № 9, 1–176.

16. [Теодоров-Балан, Ал.] Книгописният труд у българите. // *Год. Соф. унив.* [за] 1905–1906, 1906, с. 142.

17. **Теодоров-Балан**, Александър. [Предговор]. В : Теодоров-Балан, Ал. Български книгопис за сто години (1806–1905). – София : 1909, 1–9.

18. **Michoff**, Nicolas V. L'Histoire l'état actuel la bibliographie Bulgare. // *Bulletin de l'Institut international de bibliographie* (Bruxelles), 15, 1910. – p. 253.

19. **Теодоров-Балан**, Ал. Български библиографски институт в София. // *Мир*, XXIV, № 5393, 6 апр. 1918, с. 1.

20. **Устав** на Българския библиографски институт в София. – София : Царска придв. печ., [1918]. – 13 с.

21. [Теодоров-Балан, Георги Коев]. Към читателите. // *Книгописец*, 1920, № 1–2, 1–3.

22. [Боров, Тодор]. Книжовните трудове на д-р Ив. Шишманов : библиогр. преглед. // *Сборник в чест на проф. Ив. Д. Шишманов по случай тридесетгодишната му научна дейност* (1889–1919). – София : 1920, 1–13. (Отпечатано анонимно.)

ПОСЛЕДНАТА ДУМА НА БАЛАН

ЧАВДАР ЧЕРНЕВ

Един от особено забележителните умове в човешката история е Аристотел. Този знаменит грък сочат за свой основоположник толкова много науки, та някога в Университета, при началните лекции, по който и да е нов предмет, постепенно добихме навика, щом преподавателят се устремеше да търси корените на дисциплината си в древността, да прекъсваме смело изложението му на съответното място и да крещим весело познатото име. Сетне идваха школи и течения, развиващи и допълващи, или отричащи се една друга, ала по-напред винаги във всичко беше вградил своя дух Аристотел.

Когато Донка Правдомирова – първият ми преподавател по науката, превърнала се по-после не просто в професионална заетост, а в мое обично занимание, сподели за подготовката на настоящия юбилеен брой, посветен на „нашия общ любимец“⁽¹⁾, и ме покани да извадя из сегашната си работа „нещо непознато за него, каквото не би могло да няма“, дали самата формулировка на така отправената покана, дали връщането към студентските години, ме накараха да си помисля, че за българската наука, за нашата библиография, за историята на печатната ни книга, Александър Теодоров-Балан е не само нещо подобно, но дори повече от това, което е Аристотел за човешкото знание. Защото Балан не е само първопроходец, не е само първоучител. И днес се откриват територии, в които пет десетилетия след смъртта на столетника, все още последната дума е неговата.

И дори не в нещо по-второстепенно и по-малозначително, а в такава област, каквато е българската национална библиография – основата, майката на всичките ни останали библиографии. Тая библиография, която е призвана да представи „националният принос на съответната писменост в световната култура“⁽²⁾.

Сложно и отговорно нещо е това. Сложно дори за съвременника, разполагащ с най-новите технологии. Да се издири, запише и оповести, не само за да се даде в ръцете на търсещия го, но и за да се запази за бъдещето, заглавието на всяка книга, на всеки вестник или списание, изграждащи ден след ден, месец след месец, година след година и век след век приносят към човешката култура чрез печатното слово на твоя народ. Приносят – гордост, обект за изследване, доказателство за живот...

Трудно в епохата на компютрите, още по-трудно в миналото. Най-трудно – когато нацията няма своя държава и няма механизъм, чрез който да защити книгите си и паметта за тях. Или когато значителна част от нацията не се намира в границите на държавата. А книгата, освен другото, е и важно оръжие в защита от асимилация, та я преследват не само времето, но и огнена влада.

Тъкмо тия важни и трудни задачи изпълнява отпечатаният през 1909 г. „Български книгопис за сто години 1806–1905“. Събран от един човек – Александър Теодоров-Балан. Носещ, разбира се, печата на трудните условия, в които е работен. Дамгосан, поради това, от издателя си с подзаглавие „Материали“⁽³⁾. Дал по-сетне най-важна основа за следващите разработки: „Българска възрожденска книжнина 1806–1878“ от Маньо Стоянов (Т. 1–2. С., 1957–1959), „Български пе-

риодичен печат 1844–1944“ от Димитър Иванчев (Т. 1–3. С., 1962–1969), „Български книги 1878–1944“ – колектив (Т. 1–9. С., 1978–2006). Бихме рекли, четейки тия заглавия, че въпросният труд, вграден в отроците си, вече е изчерпан откъм информационна стойност и днес има значение само за историята. Не само бихме рекли; такова твърдение е писано и печатано. Което не го прави вярно(4).

След Балан и до днес никой у нас не е дал на науката ни допълнен съдържателно (1878–1905) и хронологично (1906–1913) списък на ония по националност български книги, излезли извън държавните граници на тогавашна (и сегашна) България(5). Твърде беден по отношение на тях е дори „Ретроспективна библиографија на Македонија – книги“ (Скопје, 1970) от В. Х. К.(6). Дори този указател в съответната насока почти единствено преповтаря записаното в Балановия „Български книгопис“, без да дири неизвестното на последния, приемайки го за тотално меродавен. Съвсем неконкурентноспособни тук са по-късните „Каталог на старопечатени и ретки книги во НУБ „Климент Охридски“ Скопје“ (Скопје, 1983) от Михайло Георгиевски, „Старопечатени и ретки книги во Република Македонија – централен каталог“ (Скопје, 1998) от Панде Константиновски, COBISS на Република Македонија.

Цялостно върху тия въпроси(7) съвсем скоро ще излезе по-обемно проучване(8), даваме тук само няколко кратки извадки из него, пряко свързани с дейността на чествания бележит български учен.

В архива на Александър Теодоров-Балан, съхраняван в НА на БАН, са запазени два списъка, озаглавени: „Издания на книжарница К. Г. Самарджиев & Сие – Солун от 1908 до 1910 г.“ (ф. 109, а. е. 337, л. 1) и „Книгопис“ (пак там, л. 3–5) (9). Началният лист на първия списък вероятно е изгубен, защото съхранената част всъщност обхваща периода от май 1909 до дек. 1910 г. Тя има формата на таблица, състояща се от 7 графи – месец, име на книгата, автор, издание, страници, цена, издадени екземпляри – и предоставя данни за 48 книги. Вторият списък обхваща други 26 заглавия – 18 книги и 8 вестници и списания, излизали в Солун през 1908–1910 г. (сред тях и една книга, обозначена в самата нея, като излязла през 1911 г.).

Освен дето разкриват особеното внимание, с което българският учен от Бесарабия се отнася към нашите отвъдгранични издания(10) (цитираните документи обхващат период, оставащ извън „Български книгопис за сто години 1806–1905“) и макар да не са съвсем пълни (както показва цялостното проучване) дори по отношение на обозначеното местоиздаване (Солун), тези списъци са извънредно ценни. Не само защото дават сведения за множество никога и никъде небiblioграфирани наши издания; не само, защото (първият) посочва неупоменавани за никоя друга съвкупност от български книги, издавани между 1878 и 1928 г. данни за тираж(11); не само защото отразяват твърде интересно време – периода непосредствено след младотурския преврат, предизвикал големи (напразни) надежди у българите, останали под властта на султана; най-накрая, тези списъци предоставят добра основа и за ред библиографски анализи:

– с каква пълнота са обхванати българските книги, издадени и печатани в Солун през посочения период, в споменатите по-горе справочници, единствени оставили врата за тях (от което сме в състояние да съдим за пълнотата на тези справочници изобщо) – „Ретроспективна библиографија на Македонија – книги“, „Каталог на старопечатени и ретки книги во НУБ „Климент Охридски“ Скопје“, „Старопечатени и ретки книги во Република Македонија – централен каталог“ и COBISS.MK;

– доколко тези книги се притежават от нашите библиотеки, чия сбирка е най-пълна, кога, по какъв път и от кого е създадена, до каква степен са достъпни те днес;

– познаваме ли техните автори, доколко можем да съберем сведения за тях, каква е тяхната биография и какъв е техният произход – местни дейци ли са или идват от Княжество/Царство България, къде и как са приключили житейския си път, какво е тяхното национално самосъзнание и самоопределение.

Казано с езика на цифрите, от изброените 66 заглавия, включени в казания архивен документ, за 21 може да бъде намерена информация (по-пълна или поне частична) и в други по-достъпни източници – библиотечни каталози, библиографии, разни научни изследвания(12), а 45 са съвсем заличени от времето(13). От всичките 66, Народната библиотека в София (НБКМ) притежава 12 – 9 използвани в основния фонд и 3 консервирани в архив „Българска книжнина“(14), Централната библиотека на БАН – 7, а Народната библиотека в Пловдив (НБИВ) – 4; 12 са заглавията, включени в указателя „Старопечатени и ретки книги во Република Македонија – централен каталог“, 8 – в „Ретроспективна библиографија на Македонија – книги“, 6 – в „Каталог на старопечатени и ретки книги во НУБ „Климент Охридски“ Скопје“, и 2 – в електронния COBISS.MK(15).

45 напълно изгубени днес български книги от излезли най-малко 66(16). Единствено в Солун. И, кажи го, само за две непълни години. Над 2/3, близо 70%... И щяха да пропаднат съвсем безвестно, да не бе сбрал някога Балан кратки данни за тях. Колко щяха да бъдат загубите пък без неговия „Български книгопис за сто години 1806–1905“? И преносно, пък и буквално казано – неизчислими.

Александър Теодоров-Балан обаче не е само библиограф, но е и вдъхновител и създател на български отвъдгранични издания.

„Една дружина работници сме се заловили, да възкръсим някогашния „Летоструй“ на [Хр. Г.] Данова за българите в Турско. Вярваме, че ще можем да бъдем с него полезни и в Царството. Разпределихме вече помежду си изработката на плана. Ще молим за приноси и наши първенци в столицата. За илустрации ще дириим клишетата на Екзарха [Йосиф I], на [черквата] „Св. Стефан“ [в Цариград], на болницата [„Евлогий Георгиев“ в Цариград] и пр. Бихте ли могли ни услужа в тая посока и посъветва с нещо?“ (17). Това пише през ноември 1908 г. Балан на Иван Пеев-Плачков – деловодител (тогава) на Българското книжовно дружество в София, министър на просвещението (по-рано и след това), дългогодишен редактор на в. „Мир“ и (доста по-късно) тъст на следващия водач на българската библиография – Тодор Боров.

И пак до същия (декември 1908 г.): „Ако не Ви бъде несгодно, запитайте и [Боян] Пенева(18), дали е говорил с Яворова за образ и животопис на Гоце Делчев, на Даме Груев? Бихте ли разпитали и вие, да ни набавите за „Летоструй“ клишетата за Миладиновци, за Жинзифова, за Неофита Рилски, Паисия... За „Летоструй“ ми даде „дружината“ доста материял, ала някой недоработен, някой жеден за поправки; между материяла пък блезните личат и аз трябва да ги запълня. Смелост и вещество имам; времето е късо. Ще изплуваме и из него...“(19).

(Нека не забравяме, че същевременно между София и Цариград пътуват и коректурите на „Български книгопис за сто години“; и това са все извънслужебни задачи за главния секретар на Българската екзархия в Цариград...)

„Що чини г. Пенев? Дали е говорил с Яворова за животопис и образ на Гоце Делчев, на Даме Груев? Па може би Яворов би ни дал нещичко и свое за „Лето-

струя“! Подал ли е вече за доцентурата? Желал бих, да ми разяснеш, ще има ли подир него и за другото място по същата катедра? Аз съм твърде много раздразнен от безредието в нашата тук централна администрация, от липсата на смисъл за уредба и инициатива за организация. Това раздразнение постоянно ме тласка назад към пътя, по който съм се озовал тук... Трябва да се организираме тук, защото работите ни са в голяма слабост и опасност. Тук са навикнали, да *чакат* приятните на събитията, когато нашите противници *предизвикват* нужните за себе си изгоди. Ще рече, нека и ние се оставим от инертната метода за действие. Желая да се направи между българите всъде най-жива проповед за участие и пожертвеност в полза на „Бълг. матка“ и бих чул от вас по този предмет някои съвети“(20).

„Сам съм токо речи около „Летоструй“, та много ми е мъчно. Без чужда, външна помощ, както е вашата и на други приятели, не ще мога изкара. Между туй разбирам добре, колко се жъда този „Летоструй“ по тия места. Сам съм още и за „Българска матица“ – аз се върнах към това име, както ще видите от особна статийка във „Вести“. Тъкмя наскоро да обнародвам втора покана за записване членове, като дам и един проект за устав. Имам от близу и далеч насърчения за работата“(21).

„Слава богу, че се намери някой, да напише в „Дневник“ статийка „Да подкрепим Българска матица“. Инак щеше наистина да мине позивът ми за нея като през град от мъртъвци. Казаха ми, че го препечатал (позива) и Църковен вестник. Толкоз по-добре. Тия дни излезе в бр. 61 от „Вести“ и уставът на „Бълг. матица“. Да свърша грижите си с „Летоструя“, ще удара по-силно тъпана за „Българска матица“. Вие ще бъдете любезен, да помогнете“(22).

13.III.1909 г. „Работех над веществото на „Летоструй“ или календар на българите. Вмествях работи и на Вазова писани из Източна Румелия, която копнееше да се изтръгне изпод господарството на Султана; писани из свободна България, която тъгува за тъгите на Македония. И разбрах, че да не беше имало Източна Румелия и свободна България, не ще имахме такива творби от Вазова, с такива идеи, каквито той обработи и създаде. Талантът на Вазова, при други политически условия, щеше да изработи друго и другояче. Ще рече всяка творба на духа е обусловена от формите на обществения живот“(23).

15.XII.1909 г. „Спасих „Българска матица“ от смърт; а от 2 месеца насам се нуждая и да я закрепя. Стълбът на закрепата е „Летоструй“ за 1910 г. Разбирате, каква мъка е, за да се събере съдържанието му, сглоби и натъпки за печат; то вече се печата в Солун, и ще излезе книгата към 15.I.1910“(24).

23.I.1910 г. (до цар Фердинанд): „Почетъкът на всяка народност е племенен. От племенната народност се захваща и държавата. Ала изпосле културата е деецът, който запазва народността от претапяне в друга, поставя я над други, повече близки до племенно състояние, обезпечва и трайно на държавата, създадена по народностен принцип. Затуй всяка съвременна държава се стреми да повишава културата на народността, върху която почива; и в държави с разни народности не се смята здраво господарството на народността, която културно е по-слаба. И в съвременната дипломация и наука има по-висока стойност народността културна, а не простата племенна. [...] От лани е основана в Цариград и работи стопанско-просветна задруга „Българска матица“. Тя е едно от новите културни създания, които има да обиколят българската екзархия. Уви, тая и него не разбра... А „Българска матица“ е устроена, да бере в един склад българска народна мощ, с която да служи стопански и просветно на българите в Македония и Одринско, та да ги брани от чужди плен, гръцки и сръбски. Тя се задължава, да набавя приходи

на български общини за издръжка на църкви и училища; да улеснява български стопани за самостоятелни земеделски и търговски поминък; да потиква към отваряне читалища и други явни български заведения; да издава разбрано четиво за правилна душевна и практична поука на българския четец. Тъкмо с това четиво, както с изделие, „Матицата“ бере от всъде, дето има българи, средствата за своите задължения; а с него същото тя върши и висок дълг в полза на единството на българската свест, в полза на единия български идеал. Всяка година тя редовно ще пътува с един „Летоструй“, па и с други книжки около него, между българите в Европа и Америка, за да им напомня за рода и родината, да ги поучава в българско знание и чувства, та да ги държи в духовно единство. Лани тя издаде вече един „Летоструй“ в 3000 екземпляра, а сега печата и втори в 10 000 екземпляра. Това са 13 000 носителя на българска култура, проповедници на българщина, то са 13 000 парчета стока, чиито приход се назначава за културна борба в полза на застрашена българщина в Турско. Всебългарското значение на „Българска матица“ се чувства от всяка истинска българска душа. Нужно е да се устрои широка проповед всъде между българите, за да добие тая задруга в късо време силата, в каквата я чъртае нейният устав, способна за редица едри културни предприятия: матична печатница, матична каса, матична библиотека, матичен дом, – все създания, които биха обиколили в Цариград българската екзархия“ (25).

24.XI.1913 г. (до Боян Пенев): „Интересува ме много да зная как и що работят поляците за отбрана и укрепа на своята народност в Германия, Русия, па и в Австрия. Нашата „Българска матица“, преди да заживее пълно, биде поразена от събитията (26). Мечтая да я преобразуваме. Примери от славянски народи, що се борят срещу врагове на своя народност, ми са най-нужни... Нямам свои средства, за да пътувам с такава цел; нито пък мога да разполагам с по-дълго време, за да проучвам много проекти, та да се спра върху един. Посочете ми вие оная метода и ония способности, които дават на поляците желани резултати. Посочете ми ги, именувайте ги, па нататък аз ще се погрижа да си дотъкмя останалото“ (27).

Четири тома от „Летоструй“ са достъпни в НБКМ, през 1962 г. Димитър Иванчев ги включва в своя библиографски репертоар „Български периодичен печат“, с което и практически спасява изданието от забравя (28). Съответно по-сетне него не подминава и поредицата на Института за литература към БАН „Периодика и литература“ (Т. 3. С., 1994, с. 382–383), забелязват го „Българските календари“ от Лидия Михова (Пловдив, 1995, с. 43–44), в „Македонски преглед“ (1992, № 1, с. 36–66) Николай Жечев го представя обширно, разглеждайки дейността на „Българска матица“ в Цариград (29). Доколкото подобен анализ не прави никое от цитираните изследвания (поради недоимък изобщо на по-цялостни и конкретни проучвания, относно съответния период, за българската интелигенция в Отоманската империя), наистина любопитно е да се покаже кои са, какви са и откъде са обединените от Александър Теодоров-Балан дейци на „Българска матица“ и на „Летоструй“. Тъй като обаче това би отнело невъзможно много за тук място (списъкът с имена и биографични данни обема над 10 страници (30), ето само географията на родните места на членовете на управителните съвети на сдружението и на сътрудниците в календара (значителна част от които тогава са преподаватели в Българската духовна семинария в Цариград): с. Айватово, Солунско; с. Банско, Разложко; Битоля; с. Блага Бугарска, Костурско; с. Бобища, Костурско; Велес; с. Владово, Воденско; с. Горно Броди, Серско; с. Доганхисар, Дедеагачко; с. Жеравна, Котленско; с. Загоричани, Костурско; Калофер; Карлово; Клисурса;

Кратово; с. Кубей, Бесарабия; Кукуш; с. Куманичево, Костурско; с. Кърчово, Демирхисарско; с. Лешко, Горноджумайско; Малко Търново; с. Мелникич, Серско; Охрид; с. Петково, Смолянско; с. Плевня, Драмско; Прага, Чехия; Прилеп; Скопие; Сливен; с. Смърдеш, Костурско; Сопот; Струга; Цариград; с. Чокманово, Смолянско; с. Широка лъка, Девинско; с. Шльопинци, Гевгелийско; Шумен(31).

„Управата на „Българска матица“ в извънредно заседание определи съдържанието на „Летоструя“ за 1913 г. Между другото се реши да се дадат и образите на всички ония български учители, живи или пък умрели, които са учителствали в Македония и Одринско повече от 30 години, с кратки бележки за тях. За да осъществим това решение, обръщаме се с молба към всички такива стари учители, учителски дружества, матични настоятелства и матични работници, архиерейски наместничества, главни учители и всички съчувственици да изпратят колкото се може по-скоро, следните сведения за такива учители: името и презимето, родното място, де се е учил и при кои учители, де е учителствувал и по колко години на всяко място, сега е ли още учител, ако ли не е, с какво се занимава, на колко години е; а за умрелите, освен всичко това, още и датата на смъртта им. От Управата“(32).

И тук личи почеркът на библиографа, отправил няколко години по-рано във връзка с работата си по „Български книгопис за сто години 1806–1905“ подобна молба и „към всички ония лица, които са списвали или превозждали български книги, издадени печатно през столетието 1806–1906“(33). „Намислил съм – разяснява тогава професорът – да направя от тая книга, колкото се може по-ценен извор за разни книжовни справки... Ний задълго още няма да притежаваме речник на българските книжовници. А колко често се нуждаем от какви годе вести за тях“(34). Както е известно(35), Българското книжовно дружество, подведено(36) от председателя на Историко-филологическия си клон проф. Любомир Милетич да унизи и осакати целия труд, проваля публикуването на събраните тогава данни и по-късно те в значителна степен са разпилени(37).

Какво е станало със сведенията за българските учители в Македония и Одринско, които днес биха били безценни за историята ни?

Ако и да не се откриват никакви сведения по библиографски път, петата годишнина на „Летоструй“ за 1913 г., въпреки избухването на Балканската война, също е отпечатана(38). Поне засега обаче екземпляр от нея не е намерен. Може само да се надяваме, че все още не сме успели да унищожим целия тираж.

Освен вдъхновител и организатор на „Българска матица“ и на нейния „Летоструй“, Александър Теодоров-Балан изпълнява ролята и на безименен редови труженик. Като приложение към календара, без означен преводач, излиза брошурата „Що е култура“ (Солун, 1912) от видния немски статистик, икономист и социолог Вилхелм Лексис (1837–1914). В неподписания предговор (от преводача) четем казаното на особено мелодичен и красив български:

„Някога си се пишеше по нас и се слушаше да се приказва за „цивилизация“; – за крива и права цивилизация. Крива беше например „цивилизацията“, която внасяха млади българи и българки у дома си из Гърция и Цариград, из Влашко, из Франция, като бъркаха езика си с гръцки, с влашки или с френски думи и изрази и леко се носеха спрямо старинската живейка и добродетели на своите роднини и съграждани. Тия млади показваха същата си лекота и инак, като смятаха, че с „френско“ облекло, с надянати ръкавици и наложен цилиндър стават съвсем други люди, по-лични от околните си, по-отбрани и по-високи от тях. А в протива на това българският разумен гражданин или разсъдлив общественик желаше да

вижда младите българи, ходили по чужбина за наука или за поминък, да внасят в средата ни права „цивилизация“, която състои не в кълчен език и не в труфено облекло, но в еднородна и смислена реч, в здрави познания, в благородство на душата, в мъдрост и сръчност и полза на всяко дело, – без прекаляване, без преизвикване, без суета, умно пресметнато и изкарано“ (39).

И още (по-нататък в бележка към текста): „Слушат се у нас, у българите, глагове на разни радетели за обществен напредък, че народността била пречка за културата; че който държал за народност, е заслепен, и истинският просветител трябва да мари само за човечеството, а не за някаква своя народност... Да гониш култура без народност е същото, каквото да въдиш цветя без слънце“ (40).

Щом и без подпис е ясен авторът (41), не ще да са твърде много такива българи.

Дали би се радвал, дали би се гордял родолюбецът Балан, че половин век след смъртта му има в българската национална библиография точно такава територия, на която последната дума все още е неговата?

Бележки

1. Вж напр. **Правдомирова, Д.** Библиографът Александър Теодоров-Балан. — В: Един живот за книгите. В чест на проф. Тодор Боров във връзка с 90-год. му. Състав. Ив. Радев, М. Ковачев, Л. Атанасов. — В. Търново : 1991, 89–95; **Правдомирова, Д.** Александър Теодоров-Балан – първият теоретик на библиографията в България. // *Библиотека*, VI, 1999, № 2, 50–57; **Правдомирова, Д.** Балан опитва да продължи репертоара „Български книгопис за сто години. 1806–1905“. // *Библиотека*, VIII, 2001, № 6, 45–49; **Правдомирова, Д.** Българската библиография до Освобождението. Генезис и историческо развитие. — София : 2001, с. 220; **Правдомирова, Д.** Ретроспективната национална библиография от Освобождението до 1944 г. Характер и развой. — Пловдив : 2001, с. 71; **Чернев, Ч.** Неочаквани находки из старите документи или още един поглед към Балановия „Български книгопис за сто години“. — В: *По следите на българската книга*. Описи. Находки. Библиология. Нац. колоквиум, посветен на 100-год. от рождението на д-р Маньо Стоянов. Състав. В. Ганева. — Пловдив : 2004, 128–147; **Чернев, Ч.** Някогашните книжовници разказват. 90 съдби, разкрити в писма до Ал. Теодоров-Балан. Издири, обработи и представи... Ч. 1. Библиографът влиза в ролята на детектив. По дирите на Михаил Шатоев. — София : 2005, с. 401; **Чернев, Ч.** Бележки по белите полета на репертоара на българската книга. — София : 2006, с. ХСІХ.

2. **Боров, Т.** Варшавската библиографска конференция, септември 1957. // *Год. на Бълг. библиогр. инст. „Елин Пелин“*, т. 6, 1956–1957. — София : 1959, с. 150.

3. Вж авторвата изпозед: **Теодоров-Балан, А.** Рождение и отречение на един столетник. // *Год. на Бълг. библиогр. инст.*, т. 1, 1945–1946. — София : 1948, 9–15.

4. Свидетелство за интереса в наше време към „Български книгопис за сто години 1806–1905“ дава: **Младенова, М.** Личната библиотека на академик Иван Радев. // *Трудове на СВУБИТ*, т. 4, 2005, 153–154.

5. За да се съотнесе с териториално-държавния принцип на текущия национален библиографски контрол и по ред други причини, съвременната обща ретроспективна библиография на българските книги представя единствено ония от тях, излезли в границите на българската държава, върху които се е простирал Законът за задължителния депозит на печатните произведения. Вж **Чернев, Ч.** Как, защо и от кого бяха изгубени нашите книги, издадени отвъд границите на освободена България. По материали от „Градиво, история и разбор на Репертоар Български книги“. // *Издател*, VIII, 2006, № 1–2, 46–57.

6. За автора Васил Хаджикимов и за самия справочник вж: **Църнушанов, К.** Македонизмът и съпротивата на Македония срещу него. – София : 1992, с. 530; **Църнушанов, К.** Принос към историята на Македонската младежка тайна революционна организация. – София : 1996, с. 6, 36–38, 73, 350–356, 422–423, 469–470, 498–499, 507; **Бурилкова, Ива и Ц. Билярски.** Една неизвестна национална доктрина от 1939 г. // *Македония*, 38, № 29, 22 юли 1998, с. 6; **Бурилкова, Ива и Ц. Билярски.** Неизвестен ръкопис на Васил Хаджикимов за отношението на БКП по македонския въпрос. // *Изв. на Държ. архиви*, т. 76, 1998, 59–60; **Чернев, Ч.** Бележки по белите..., 213–216, XXXVIII–XLIII, СП.

7. Вж и: **Чернев, Ч.** Някогашните книжовници..., 120–121, 367, XXXIV; **Чернев, Ч.** Бележки по белите..., 162–163, 176–177, 201–216, 232; **Чернев, Ч.** Как, защо и от кого..., 46–57.

8. **Чернев, Ч.** Даже Скопие ги призна за български – София се отрича от тях. Биография и библиография на отлъчени български книги и автори. – София : 2009. (*Под печат.*)

9. **Чернев, Ч.** Бележки по белите..., с. 61.

10. Извън останалото през 1931 г. Ал. Теодоров-Балан дарява на Народната библиотека в София екземпляр от отпечатания том в Солун през 1910 г. „Дневници на Учредителния и Втория конгреси [на] Съюза на Българските Конституционни Клубове“ (НБКМ, сигн. II 6952, инв. № 104/1931). Любопитно е между другото, че пак дарение е и екземплярът от същото заглавие в Народната библиотека в Пловдив (НБИВ, сигн. 64 2/107) – от гимназиалния учител по история в Скопие. Садово, Казанлък, Пловдив и др., и преводач на учебници Йордан (Йордан) Д. Крапчев (Крайчев), родом от Прилеп.

11. За тиража на старопечатните книги (до 1878 г.) обикновено се съди по броя на съобщените в тях спомоществатели; от 1928 г. до към края на XX в. (когато почти незабелязано беше обявено за незаконно) това сведение се отразяваше от текущия „Български книгопис“.

12. Напр. **Билярски, Ц.** Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация, Съюзът на Българските конституционни клубове и Народната федеративна партия (българска секция) след Младотурската революция. // *Изв. на Държ. архиви*, 1988, № 56, с. 120, 143–161, 177–181; **Билярски, Ц.** Документи на Македоно-Одринската революционна организация от 1908 г. // *Изв. на Държ. архиви*, 1987, № 54, 78–79, 82–92; **Божинов, В.** Българската просвета в Македония и Одринска Тракия 1878–1913. – София : 1982, 278–279, 358; **Генов, Г.** Беломорска Македония 1908–1916. Монография. – [София] : 2006, с. 16, 45, 59, 61–62; **Георгиев, В.** и Ст. Трифонов. История на българите 1878–1944 в документи. Т. 1. 1878–1912. Ч. 2. Българите в Македония, Тракия и Добруджа. – София : 1996, 527–528; **Георгиевски, М.** Македонската печатарска дейност (1515–1913). – Скопје : 1972, 77–78; **Зборник** на документи за създаване на македонската държавност (1893–1944). – Скопје : 1970, 187–195; **Зографски, Д.** За работничкото движение во Македонија до Балканската война. – Скопје : 1950, с. 330; **Кьосев, Д.** История на македонското национално революционно движение. – [София] : 1954, с. 441, 454–455; **Националноосвободителното** движение на македонските и тракийските българи 1878–1944. Ред. Д. Мичев. Т. 3. Освободителното движение след Илинденско-Преображенското въстание 1903–1919. – София : 1997, с. 233; **Пандев, К.** Политически искания и програми на българското националноосвободително движение в Македония и Одринско (1878–1912). // *Истор. преглед*, XXXVI, 1980, № 6, 41–42; **Първанов, Г.** Българският периодичен печат в Македония и Одринско (1908–1912 г.). // *Истор. преглед*, XL, 1984, № 3, с. 75; **Първанов, Г.** Народно-федеративната партия в националноосвободителното движение. // *Векове*, XVIII, 1989, № 3, с. 33; **Първанов, Г.** Политическата дейност на Съюза на Българските конституционни клубове. // *Макед. преглед*, XIV, 1991, № 4, с. 43; **Първанов, Г.** Създаване Съюза на Българските конституционни клубове (юли–септ. 1908 г.). // *Векове*, XI, 1982, № 6, с. 14; **Първанова, З.** Между неосъществения Хюриет и неизбежната война. Националните движения в Европейска Турция и младотурският режим 1908–1912 г. – София : 2002, с.

83; **Хаджидимов**, Д. Публицистика, писма и документи. Състав. Д. Мичев, Г. Първанов. – София : 1989, с. 480, 487–504; **Христов**, Хр. Аграрните отношения в Македония през XIX в. и началото на XX в. – София : 1964, с. 9.

13. За поне 7 от тия изгубени за съвременника 45 издания се намират отзиви или реклами, разпилени из някогашния периодичен печат. Съществуването на част от всичките удостоверяват и други открити архивни документи.

14. Разни виждания за функциите и изобщо за състоянието на тоя архив вж: **Марчева**, Р. Архив на българската книга – състояние на книжния фонд (1878–1950), мерки за консервация. – В: *Библиотеката – минало и настояще*. Юбил. сб., посветен на 125-год. на Нар. библ. „Св. Св. Кирил и Методий“. – София : 2005, 253–259; **Тотоманова**, А. Националната библиография..., с. 128.

15. Общият сбор далеч надминава 21, защото няколко заглавия многократно се повтарят.

16. Библиографски описания, отзиви и рецензии, както и биографични сведения за авторите на тия и останалите установени от стотиците български откъснати книги, излезли в периода 1906–1913 г., вж в: **Чернев**, Ч. Даже Скопие...

17. **НА–БАН**, Ф. 1, оп. 2, а.е. 259, л. 42.

18. Макар и само в няколко реда, въпроси около „Българска матица“, „Летоструй“ и молбата на Балан към Яворов са засегнати и в писмо на Боян Пенев от 24 ян. 1909 г. Вж **Янакиева**, Т. Кореспонденцията между Александър Теодоров-Балан и Боян Пенев. Непубликувани писма. – В: *Историята на книгата – начин на живот*. Сборник в чест на проф. дфн Ани Гергова. Състав. и ред. Кр. Даскалова. – София : 2002, с. 262, 270–271.

19. **НА–БАН**, Ф. 1, оп. 2, а. е. 259, л. 43–44; Пак там, а. е. 271, л. 56–57.

20. Пак там, а. е. 271, л. 56–57, 60.

21. Пак там, л. 61–62.

22. Пак там, л. 63.

23. Пак там, Ф. 109, а.е. 4, л. 77.

24. Пак там, Ф. 1, оп. 2, а.е. 271, л. 85.

25. Пак там, Ф. 109, а.е. 297, л. 8, 19.

26. Имат се предвид Балканските войни и трагичният им завършек за България.

27. **Янакиева**, Т. Кореспонденцията между..., с. 273.

28. Репертоарът на Димитър Иванчев, подобно на Балановия и за разлика от тоя за книгите, включва изданията, излизали не само на българска територия, но и изобщо на български език.

29. „Летоструй“ споменават дори: **Енциклопедия България**. Т. 1. А–В. – София : 1978, с. 515; **Българска книга**. Енциклопедия. Състав. Ани Гергова. – София : 2004, с. 29.

30. Вж **Чернев**, Ч. Даже Скопие...

31. Освен архива на Българската екзархия (ЦДИА, Ф. 246), течението на в. „Новини“/„Вести“/„Глас“ (Цариград, 1890–1912) и сведенията от потомци, други особено важни източници тук са: **Алманах** на завършилите висше образование в Софийския университет Климент Охридски. 1888–1974. Състав. Н. Димитрова, К. Атанасова. Т. 1. – София : 1975. – 800 с.; **Български книги**. 1878–1944. Библиогр. указател. Азб. пор. Т. 8. **Ив. Панчева**. Именен показалец. Състав... Ред. К. Ставрев. Ч. 1–2. – София : 1997–2000. 379 с., с. 224; **Галчев**, Ил. Духовната семинария „Св. Иван Рилски“ в Цариград. // *Духовна култура*, LXVII, 1987, № 8, 19–37; **Кандиларов**, Г. Българските гимназии и основни училища в Солун. (По случай 50-год. на Солунските бълг. гимназии). – София : 1930. – 200 с.; **Николов**, Б. Вътрешна Македоно-Одринска Революционна организация. Войводи и ръководители (1893–1934). Биограф.-библиогр. справочник. – София : 2001. – 208 с.; **Сведения** за учителите в пълните и непълни средни учебни заведения в България през учебната 1903–1904 год. – София : 1904. – 275 с.; **Танчев**, Ив. Болгарское присутствие в иностранных духовных (восточно-православных) учебных заведениях (1878–1912). // *Bulgarian Historical Review*, XXVIII, 2000, № 1–2, 104–138; **Танчев**, Ив. Македонският компонент при формирането на

българска интелигенция с европейско образование (1878–1912). // *Макед. преглед*, XXIV, 2001, № 3, 41–62; **Христов**, Д. Софийският университет „Св. Климент Охридски“ и българите, родени извън пределите на свободна България. 1888–1941. Поморавие и Тимошко, Западни покрайнини, Добруджа, Бесарабия, Македония, Долна Тракия и Цариград. Алманах на преподавателите и завършилите Университета. – София : 2003. – XVI, 112 с.; **Юбилейна** книга на Първа софийска мъжка гимназия по случай 50-годишнината от основаването ѝ. 1879–1929. – София : 1929. – 266 с.

32. *Глас*, 1, № 70, 5 май 1912, с. 3.

33. **Теодоров-Балан**, А. Стогодишница на българската нова книга. // *Ден*, 3, № 741, 24 ян. 1906, с. 2.

34. Пак там.

35. **Въжарова**, М. Александър Теодоров-Балан като библиограф. // *Год. на Бълг. библиогр. инст. „Елин Пелин“*, т. 4, 1954. – София : 1956, с. 25; **Боров**, Т. Визитна карта на българската култура. // *Отеч. фронт*, 29, № 8390, 29 септ. 1971, с. 4; **Янакиева**, Т. Библиографското дело на Александър Теодоров-Балан и връзката му с българската литературна история. // *Сп. на БАН*, XIX, 1973, № 2, с. 52; **Гергова**, А. Книгознанието в България. – София : 1987, 27–28, 58–59; **Гергова**, А. Балановият „душегубен“ книгописен труд. В: *Книжовни пристрастия*. София : 2000, 234–242.

36. **НА–БАН**, Ф. 1, оп. 2, а. е. 271, л. 79–81; **Чернев**, Ч. Неочаквани находки..., с. 130.

37. **Теодоров-Балан**, А. Рождение и отречение..., с. 14; **Правдомирова**, Д. Ретроспективната национална библиография..., с. 32; **Янакиева**, Т. Кореспонденцията между..., с. 266, 282.

38. **БИА–НБКМ**, Ф. 284, оп. 1, а. е. 570, л. 32. Срв. и: **Жечев**, Н. „Българска матица“ в Цариград (1909–1912 г.). // *Макед. преглед*, XV, 1992, № 1, с. 62.

39. **Лексис**, Вилхелм. Що е култура. I. Основи и условия на културата. [Прев. и предг. Ал. Теодоров-Балан]. – Солун : 1912, с. 1.

40. Пак там, 10–11.

41. По-късно Балан също не крие своето авторство. Вж **НА–БАН**, ф. 109, а. е. 14, л. 128.

ДУМИ В БЪРЗЕЯ НА ВРЕМЕТО

АННА АНГЕЛОВА

Отбелязваме 150-та годишнина от рождението и отдаваме заслужена почит на един от градителите на първия български университет и основоположник на Университетската библиотека – акад. Александър Теодоров-Балан. Блестящ творец, оставил след себе си над 800 публикации, все още неописани в подобаващ библиографски указател, Балан определя себе си като „учител и книжовен работник“ и така лаконично, само с две думи, обобщава своя стогодишен път. През 1888 г., когато се създава Висшето училище, „книжовният работник“ Балан, избран за ректор, се захваща с уредбата на неговата библиотека. В протокол № 8, от 29 октомври същата година, собственоръчно отбелязва: „да се положат основите на една библиотека, необходима за учителите и учениците на курса“. Защото европейският възпитаник Балан знае, че не може да има достоен университет без добре уредена библиотека.

Така се ражда Университетската библиотека, а Балан се нагърбва със съвсем нелеката задача да бъде нейният първи библиотекар. С вещина и постоянство полага здрави основи на новата „помагателна“ институция, защото „познава науката си“, познава големите библиотеки в чужбина и най-важното – знае как се бере „книгописно градиво“.

Влюбен до „късни залез“ в родния си език, той е сред онези неповторими личности, превърнали се още приживе в легенда, за които сред глъчката на университетските коридори студентите продължават да разказват анекдоти и забавни случки – къде реални, но много по-често измислени, за един от най-колоритните и емблематични български учени, съумял да остави трайна диря, която дори патината на времето не е в състояние да заличи – дирята на думите.

Думи привнесени, някак чужди, които карат съвременниците му да поклашат недоверчиво глави и да се питат: „Какви са тия думи, бе Балане?“ Това е неговата битка. За новите думи воюва и понася стоически безброй упреци и подигравки от хора с „тесни сърца и надути умове“, защото той – Александър Балан, е сред малцината избраници, който може да си позволи лукса да пише със свой „език и слог“. Слог – уникален и неповторим. Само той може да определи капиталния си труд „Български книгопис за сто години“ като „духоморен“, да назове автобиографията си „Книга за мене си“ и накрая, в навечерието на своя юбилей, да напише поредната статия върху българския книжовен език, която напълно заслужено си самопосвещава – „Принос за моя стотни рожден ден“.

Думи, които влизат плахо, на пръсти в езика ни – неканени, непознати, посрещнати с почуда, често предизвикващи смях. Именно с тях Балан остава в съзнанието на поколения българи – схващан твърде често като краен пурист, въпреки плашещата широта на научните му интереси и неговата толерантност. Дълбоко убеден, че никой език, „който общува с други народи за култура“, не минава „без чуждо покрай домашното“, големият езиковед воюва остро не срещу чуждите

думи в езика, а срещу излишните чуждици. Неговата голяма любов и болка – езикът, следва своя естествен ход, има своя логика и опровергава някои от неговите ревностно защитавани позиции. Противно на Балановата убеденост, „че никога жфренската дума „етаж“ не ще измести турската „кат“ от езика ни, това се случва. Неговата страстна, честна и благородна борба е съпътствана неизбежно от грешки – „грешки от прихват, грешки от недознание“, в името на голямата цел – „умножение и усъвършенение на прадедно наследство“, но и от надеждата, че „по-честити следовници ще оправят грешките, ще дотъкмят и обновят знанието“.

Днес езикът ни гъмжи от думи като „линк“, „слайд“, „мейкър“, „курсор“, „пействам“, „кликвам“, „чат“ – един безкраен списък, който бележи задъханите ни електронни делници. Наред с тях продължават да звучат Балановите думи: усетворба, възглед, заплаха, поява, украса, дейност, гледище, излет, летовище, хижисъответен, преходен, верски, общувам, изтъкна и др.

Думи близки, без които не можем, защото са неизменна част от езика ни, думи далечни, защото малцина ги свързват с отдавна отминалите битки за езика на първостроителя – Александър Теодоров-Балан.

На 27 май 2009 г. във фойето на Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ бе открита юбилейната изложба „С мой език и слог“.

Експозицията е посветена на 150-годишнината от рождението на акад. Александър Теодоров-Балан, първи ректор на Софийския университет и основоположник на Университетската библиотека. В присъствието на ректора – проф. дин Иван Илчев, потомци на акад. Балан, преподаватели, гости от сродни библиотеки, студенти и любители на българския език и книжовност, изложбата бе открита от директора на Университетската библиотека – д-р Анна Ангелова, с възлупващото слово „Думи в бързее на времето“. В изложбата е представено научното и книжовното наследство на акад. Александър Теодоров-Балан – основополагащи трудове за описанието и историята на българския книжовен език, за неговия граматически строеж и демократичен правопис, първият български тълковен речник, първата научна история на българската литература и др.

До тях могат да се видят артефакти от началната история на Висшето училище от времето на неговия първи ректор, собственост на музея на Софийския университет

АЛЕКСАНДЪР ТЕОДОРОВ-БАЛАН ЗА ДРУГИТЕ И ТЕ ЗА НЕГО

Балан за себе си

Блягът ми е бил: добър и полезен член на общество и народ; искрен радетел за българска просвета и напредък; борец за народното устройство на българския книжовен език и на разумен за него правопис.

Непубликувано, цитирано по: **Тренков**, Христо. Ал. Теодоров-Балан: 1859–1959. [In memoriam]. // *Библиотекар*, 1959, № 2, с. 27.

Учих се, за да зная и да умея; учих се – и още се уча, – за да уча и други, които още не знаят и не умеят. Учих се не да съм учен, а да бъда учител; и бидейки учител, пръсках светлина не отгоре надолу, а между слушатели и читатели, и водех към светлина от долу нагоре!

В: Отговор на приветствията. // *Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан*. – София : 1955, с. 50.

Балан за другите

Както е сам Вазов чедо на определен народ, земя и време, така е тяхна рождба и цялата му поезия. Вярно е, че времето ще се измени, а с него и народът ни, и земята му; и значението на създаденото от Вазов, в тясна връзка с тях, не ще може премина и в друго време на българския народ и земя. Обаче човечното в тия създания ще запази завинаги своя интерес.

В: Път за българската книжнина, осветлен върху основата на една поема [„Грамада“ от Ив. Вазов]. // *Училищен преглед*, XXI, 1922, № 9–10, с. 693.

Другите за Балан

Неповторимо е делото на проф. Балан в областта на българската библиография. Той пръв постави пред българската общественост още в 1885 г. въпроса за правилно и цялостно изграждане на библиографското дело в младата българска държава.

Сам баща на 7 сина и дъщери, Балан обичаше сърдечно децата. Със студентите си дружеше като с приятели – веселеше се тях, водеше ги на излети, спореше като с равни.

Тренков, Христо. Ал. Теодоров-Балан : 1859–1959. [In memoriam]. // *Библиотекар*, 1959, № 2, с. 27.

В годините, в които българските индивидуалисти и „естети“ водят най-ожесточената и безогледна борба срещу Вазов и отричат цялото му творчество, академик Балан предприема едно голямо дело – пише първата монография за народния поет в нашата литература (около 300 страници) и я обнародва на части в „Периодическо списание“ през 1900–1905 г., под заглавие „Преглед на поетическата творба на Вазов“.

Той е между малцината наши литературни критици, които проявяват интерес към литературата за деца и юноши. През 90-те години [на XIX век] разглежда детските книги на П. Р. Славейков, Ив. Вазов, Вас. Попович...

Когато говорим за отношението на академик Балан към българската литература, не можем да не засегнем – макар и бегло – неговия принос в областта на българската библиография. Тук академик Балан има извънредно големи заслуги. Като се вземе предвид ограничеността на библиографските опити, направени преди Освобождението от Ив. Шопов и К. Иречек, с право академик Балан може да бъде смятан за основател на съвременната българска библиография.

Динеков, Петър. Александър Теодоров-Балан и българската литература. // Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан. – София : 1955, с. 34.

... първото нещо, което прави впечатление в съчиненията на Балан, е един обстоен библиографски апарат и критичен коментар на научни мнения. Конкретно и обективно, без реверанси или заядливост нашият учен привежда всички схващания на учените, които го интересуват.

Попова, Венче. Александър Теодоров-Балан. В : Теодоров-Балан, Ал. Избрани произведения. – София : 1987, с. 11.

Юбилейна научна конференция

По инициатива на списание „Български език“ и списание „Българска реч“
Факултетът по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“
и Институтът за български език на БАН организират
на 22–23 октомври т.г. юбилейна научна конференция

„С ЛЮБОВ И ГРИЖА ЗА ЕЗИКА“.

Тя е посветена на 150-годишнината от рождението и 50-годишнината
от смъртта на акад. Александър Теодоров-Балан.

Проблематиката на докладите е съобразена
с научните му приноси и тяхното актуално звучене.

Документи

ЗАКОН ЗА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

В сила от 06.07.2009 г.

Обн. ДВ., бр.42 от 5 юни 2009 г., изм. ДВ., бр.74 от 15 септември 2009 г.

Глава първа.

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. Този закон урежда учредяването, видовете, функциите, управлението и финансирането на обществените библиотеки.

Чл. 2. Обществените библиотеки са образователни, информационни и културни институти с национално и местно значение, които събират, обработват, организират, съхраняват и предоставят за обществено ползване печатни и други произведения и информация, включително за книжовното и литературното културно наследство.

Чл. 3. Обществените библиотеки осигуряват правото на гражданите на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационното обслужване. Те съдействат за изграждането на гражданското и информационното общество.

Чл. 4. Обществените библиотеки предоставят безплатно основни библиотечни услуги.

Чл. 5. Обществените библиотеки могат да се сдружават за защита на своите интереси и за провеждане на съвместни дейности и инициативи.

Чл. 6. Министерът на културата осъществява държавната политика по отношение на обществените библиотеки, като създава условия за тяхното развитие.

Глава втора.

ОБЩЕСТВЕНИ БИБЛИОТЕКИ

Раздел I.

Общи положения

Чл. 7. Обществени библиотеки са Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, регионалните, общинските и читалищните библиотеки.

Чл. 8. (1) Обществената библиотека трябва да отговаря на следните условия:

1. да притежава библиотечен фонд с обем над 3000 регистрационни библиотечни единици;

2. да осигурява библиотечно-информационното обслужване на гражданите на територията, определена с акта на учредяването ѝ;

3. да разполага с подходящи помещения, оборудване и обзавеждане;

4. да има осигурени източници за финасиране, и

5. да има квалифициран персонал.

(2) Условието по ал. 1 се определят в Стандарта за библиотечно-информационно обслужване, утвърден от министъра на културата по предложение на Националния съвет по библиотечно дело.

Чл. 9. (1) Обществените библиотеки определят своите задачи и структура при условията и по реда на този закон.

(2) Обществените библиотеки могат да създават филиали, както и да организират подвижни форми за осигуряване на по-добро библиотечно-информационно обслужване на гражданите.

Чл. 10. (1) Министерството на културата създава и поддържа публичен регистър на обществените библиотеки.

(2) За вписване в регистъра по ал. 1 се подава заявление, придружено с документи, удостоверяващи изискванията на чл. 8, ал. 1.

Раздел II.

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Чл. 11. (1) Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, наричана по-нататък „Националната библиотека“, е държавен културен институт с национално значение.

(2) Националната библиотека е юридическо лице със седалище София.

Чл. 12. (1) Националната библиотека осъществява функциите по събиране, обработване, организиране, съхраняване и предоставяне за ползване на български и чужди граждани печатни и други произведения, издадени на територията на страната.

(2) Функциите по ал. 1 са основни за Националната библиотека.

Чл. 13. (1) Националната библиотека поддържа следните основни библиотечни колекции:

1. уникални колекции от български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки и ценни старопечатни книги;

2. колекции от специални издания (официални издания; картографски и графични издания; музикални издания и други);

3. колекция от печатни и други произведения на българската книжнина по реда на Закона за задължителното депозирание на печатни и други произведения (Архив на българската книга);

4. представителна колекция от чуждестранна литература във всички области на знанието;

5. колекция от публикации в чужбина на български език или свързани по съдържанието си с България, както и преводни издания на български автори, издадени в чужбина (Булгарика).

(2) За колекциите, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 14. Националната библиотека осигурява достъп до:

1. библиотечните си колекции и бази данни на български и чуждестранни граждани, както и до библиотечните колекции и бази данни на други библиотеки чрез междубиблиотечно заемане на документи;

2. информация за библиотечния си фонд и за библиотечните фондове на други библиотеки в страната и в чужбина чрез поддържане и ползване на каталози и бази данни.

Чл. 15. (1) Националната библиотека създава Българска национална библиография, като:

1. изработва и предоставя за ползване на библиотеки, други институции и граждани в страната и в чужбина библиографските записи на задължителните екземпляри, депозирани по реда на Закона за задължителното депозирание на печатни и други произведения;

2. предоставя на Националния статистически институт статистическите данни за издателската продукция в страната;

3. сътрудничи на международни информационни издания и бази данни чрез предоставяне на библиографска информация.

(2) Националната библиотека публикува и разпространява националната библиография по ал. 1.

Чл. 16. (1) Националната библиотека извършва:

1. реставрация и консервация на български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки, ценни и старопечатни издания, които са културни ценности национално богатство;

2. научни и научно-приложни изследвания в областта на библиотекознанието, библиографознанието, книгознанието, архивистиката, реставрацията и консервацията на книжни материали и издава научна и научно-приложна литература.

(2) Дейностите по ал. 1, т. 1 се извършват при условията и по реда на Закона за културното наследство.

Чл. 17. Националната библиотека като национален представител на агенциите за присъждане на международни стандартни номера на книги, периодични издания и други видове документи определя международните стандартни номера за българските издания.

Чл. 18. Националната библиотека може да извършва и следните дейности:

1. координира развитието на автоматизираната библиотечно-информационна мрежа на обществените библиотеки;
2. предоставя консултантска и експертна помощ на библиотеки, други институции и граждани;
3. участва в международни организации и извършва международна дейност, свързани с библиотечното дело;
4. разработва и участва в национални и международни проекти и програми;
5. организира и провежда културни, образователни и информационни инициативи и прояви;
6. координира дейността по издирването и библиографирането на ръкописно-документалното наследство на територията на страната.

Чл. 19. (1) Националната библиотека се ръководи и представлява от директор.

(2) Директор на Националната библиотека може да бъде лице, което:

1. е български гражданин;
2. е с висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ в професионалните области „Хуманитарни науки“ или „Социални, стопански и правни науки“;
3. има 5 години професионален опит на ръководна длъжност в библиотека;
4. е хабилитирано лице.

(3) Директорът на Националната библиотека не може да:

1. упражнява търговска дейност или да е управител, търговски пълномощник, търговски представител, прокурист, търговски посредник, ликвидатор или синдик;
2. е член на орган на управление или контрол на юридическо лице с нестопанска цел, търговско дружество или кооперация;

3. упражнява свободна професия, с изключение на научна или преподавателска дейност или упражняване на авторски и сродни права.

(4) Директорът на Националната библиотека може да участва като представител на държавата или общината в управителните или контролните органи на търговските дружества с държавно или общинско участие в капитала или на юридически лица, създадени със закон, за което не получава възнаграждение.

(5) Директорът на Националната библиотека може да участва в управителните органи на юридически лица с нестопанска цел при сдружаване на културни институти, за което не получава възнаграждение.

(6) Директорът на Националната библиотека се назначава от министъра на културата въз основа на конкурс съгласно Кодекса на труда за срок 5 години. Конкурсът се провежда след представяне на концепция по ред, определен в наредбата по чл. 5, ал. 4 от Закона за закрила и развитие на културата.

(7) При осъществяването на дейността си директорът се подпомага от дирекционен съвет и научен съвет.

Чл. 20. Към Националната библиотека действа научен съвет по библиотечно-информационни науки при условията и по реда на Закона за научните степени и научните звания.

Чл. 21. На длъжност библиотекар в Националната библиотека могат да бъдат назначени лица, които притежават:

1. висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“;
2. професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50 на сто дисциплини от библиотечно-информационния цикъл;
3. средно образование с професионална квалификация „библиотекар“.

Чл. 22. Организацията, отчитането и анализът на творческата дейност в Националната библиотека се осъществяват по реда на наредба по чл. 14, ал. 5 от Закона за закрила и развитие на културата.

Чл. 23. Министърът на културата утвърждава правилник за дейността на Националната библиотека.

Чл. 24. Националната библиотека изготвя и публикува годишен отчет за своята дейност.

Раздел III.

Регионални библиотеки

Чл. 25. Регионалните библиотеки са регионални културни институти.

Чл. 26. Регионалните библиотеки осъществяват функции на основна обществена библиотека на територията, определена с акта за учредяването.

Чл. 27. (1) Регионалните библиотеки изпълняват следните функции:

1. събират, съхраняват, обработват, организират и предоставят за ползване библиотечен фонд;

2. извършват библиотечно-информационно обслужване, включително междубиблиотечно заемане, и координират организацията на библиотечно-информационното обслужване на територията на региона;

3. поддържат архив на краеведския печат и литература и координират събирането, съхраняването, организирането и разпространението на краеведска информация и библиографията по краезнание;

4. осъществяват издателска дейност, изработват и разпространяват библиографски укаатели, краеведски, информационни издания и други;

5. създават и развиват регионални автоматизирани библиотечно-информационни мрежи;

6. извършват координационна, експертно-консултантска и квалификационна дейност за библиотеките от региона;

7. организират и провеждат културно-образователни инициативи;

8. разработват и участват в програми и проекти;

9. оказват съдействие на общинската администрация при реализиране на културната политика в областта на библиотечното дело;

10. събират и обработват статистическа информация и поддържат бази данни за библиотеките от региона.

(2) За поддържаните от регионалните библиотеки библиотечни колекции, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 28. (1) Регионалната библиотека се ръководи и представлява от директор, назначен от кмета на общината, на чиято територия е седалището, въз основа на конкурс съгласно Кодекса на труда.

(2) Директор на регионална библиотека може да бъде лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“ и с 5 години професионален опит в библиотека.

(3) Условиата и редът за провеждане на конкурса по ал. 1 се съгласуват с министъра на културата.

(4) При осъществяването на дейността си директорът се подпомага от дирекционен съвет и обществен съвет.

Чл. 29. На длъжност библиотекар в регионална библиотека могат да се назначават лица, които притежават:

1. висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“;

2. професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50 на сто дисциплини на библиотечно-информационния цикъл;

3. средно образование с професионална квалификация „библиотекар“.

Чл. 30. Министърът на културата утвърждава правилник за дейността на регионалната библиотека след съгласуване с кмета на общината, на чиято територия се намира седалището на съответната библиотека.

Чл. 31. Регионалната библиотека изготвя и публикува годишен отчет за своята дейност.

Раздел IV.

Общински библиотеки

Чл. 32. Общинските библиотеки са общински културни институти.

Чл. 33. (1) Общинските библиотеки са централни обществени библиотеки на територията на съответната община и изпълняват следните функции:

1. събират, съхраняват, обработват, организират и предоставят за ползване библиотечен фонд;
2. извършват библиотечно-информационно обслужване, включително междубиблиотечно заемане;
3. извършват краеведска дейност;
4. участват в регионалните автоматизирани библиотечни мрежи;
5. подпомагат читалищните библиотеки на територията на съответната община и си взаимодействат с други библиотеки и организации за изграждане на филиали или подвижни форми за библиотечно обслужване;
6. участват в програми и проекти;
7. организират и провеждат културно-образователни инициативи;
8. оказват съдействие на общинската администрация при реализиране на културната политика в областта на библиотечното дело.

(2) За поддържаните от общинските библиотеки библиотечни колекции, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 34. (1) Общинската библиотека се представлява и ръководи от директор, назначен от кмета на общината, въз основа на конкурс съгласно Кодекса на труда.

(2) Директор на общинската библиотека може да бъде лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“ и с три години професионален опит в библиотека.

(3) Условието за провеждане на конкурса по ал. 1 се съгласува с министъра на културата.

(4) При осъществяването на дейността си директорът се подпомага от обществен съвет.

Чл. 35. На длъжност библиотекар в общинска библиотека могат да се назначават лица, които притежават:

1. висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“;
2. професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50 на сто дисциплини от библиотечно-информационния цикъл;
3. средно образование с професионална квалификация „библиотекар“.

Чл. 36. Общинският съвет приема правилник за дейността на общинската библиотека по предложение на кмета на общината.

Раздел V.

Читалищни библиотеки

Чл. 37. (1) Читалищните библиотеки са обществени библиотеки на територията на населеното място, изградени на принципите на близост, достъпност и оперативност на основното библиотечно-информационно обслужване на населението. Читалищните библиотеки не са самостоятелни юридически лица. Те функционират към народните читалища и се създават съгласно Закона за народните читалища.

(2) Читалищните библиотеки изпълняват следните функции:

1. събират, съхраняват, организират и предоставят за ползване библиотечен фонд;
2. извършват библиотечно-информационно обслужване и осъществяват подвижни форми за библиотечно-информационно обслужване при необходимост;
3. извършват краеведска дейност;
4. участват в регионалните автоматизирани библиотечни мрежи;
5. съдействат за повишаване на образователното ниво, продължаващото образование, информираността, качеството на живот, социалната интеграция и разширяването на електронния достъп до информацията.

(3) За поддържаните от читалищните библиотеки библиотечни колекции, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 38. (1) Читалищната библиотека се ръководи от главен библиотекар.

(2) Главният библиотекар трябва да е лице с висше образование с образователно-квалификационна степен „магистър“ или „бакалавър“ в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“ и с една година професионален опит в библиотека.

(3) Главният библиотекар се назначава от читалищното настоятелство съгласно Кодекса на труда.

(4) За читалищна библиотека с назначени на длъжност библиотекар по-малко от три лица ал. 1 не се прилага.

Чл. 39. На длъжност библиотекар в читалищна библиотека могат да се назначават лица, които притежават:

1. професионална квалификация, придобита във висше училище, обучението по която включва най-малко 50 на сто дисциплини от библиотечно-информационния цикъл;

2. средно образование с професионална квалификация „библиотекар“.

Чл. 40. Читалищното настоятелство приема правилник за дейността на читалищната библиотека, изготвен и предложен от главния библиотекар.

Глава трета.

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА НА ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

Чл. 41. Обществени библиотеки си взаимодействат и функционират в Национална мрежа.

Чл. 42. (1) Националната библиотека изпълнява в Националната мрежа общонационални функции, свързани със събирането и съхраняването на националното книжовно и литературно културно наследство и достъпа до него, като:

1. създава, разпространява и предоставя библиографска информация от национално значение;

2. изпълнява функциите на централна лаборатория за реставрационни и консервационни дейности;

3. извършва експертна оценка и контрол върху консервационни проекти;

4. координира дейността на библиотеките за закрилата на наследството;

5. осигурява експертна и консултантска помощ по въпросите на закрилата на наследството;

6. изпълнява функциите на национален информационен център, като отговаря за изработването на сводни описи на ръкописното книжовно и литературно наследство и ретроспективната национална библиография.

(2) Националната библиотека е национален център на автоматизираната библиотечно-информационна мрежа на обществените библиотеки.

(3) Националната библиотека изпълнява функциите на национален център за отрасловата статистика за библиотеките в страната.

(4) Информацията, събрана в изпълнение на функциите по ал. 3, се предоставя на министъра на културата.

(5) Националната библиотека изпълнява функциите по ал. 1 в съответствие с изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 43. Регионалните библиотеки, включени в националната мрежа, са регионални центрове при изпълнение на функциите си по чл. 27, ал. 1, т. 2, 3, 5, 6, 8 и 10 и оказват съдействие на Министерството на културата за изпълнение на държавната политика в областта на библиотечно-информационното обслужване.

Чл. 44. (1) Общинските библиотеки, включени в националната мрежа, са общински центрове при изпълнение на функциите по чл. 33, ал. 1, т. 2 - 6 и 8.

(2) Когато на територията на съответната община няма функционираща общинска библиотека, нейните функции се изпълняват от читалищната библиотека съгласувано с кмета на общината.

(3) В случаите по ал. 2, когато на територията на една община има повече от една читалищна библиотека, библиотеката по ал. 2 се определя въз основа на Стандарта за библиотечно-информационно обслужване по чл. 8, ал. 2.

Чл. 45. Читалищните библиотеки, включени в Националната мрежа, участват в автоматизирани библиотечни мрежи на територията на съответните община и област при изпълнение на функциите по чл. 37, ал. 2.

Чл. 46. (1) Министърът на културата упражнява координация, контрол и методическо ръководство върху Националната мрежа.

(2) Специализираната администрация в областта на книгата и библиотечното дело в Министерството на културата подпомага министъра на културата при осъществяването на стратегии, приоритети и програми, свързани с развитието на библиотечното дело.

Глава четвърта.

НАЦИОНАЛЕН СЪВЕТ ПО БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО

Чл. 47. (1) (Изм. - ДВ, бр. 74 от 2009 г., в сила от 15.09.2009 г.) Към министъра на културата се създава Национален съвет по библиотечно дело като експертно-консултативен орган. В състава на съвета участват представители на обществените библиотеки, на Националната библиотека, на Съюза на народните читалища, на Министерството на културата, на Министерството на образованието, младежта и науката, на Министерството на финансите, на Националното сдружение на общините в Република България и на професионалните сдружения, осъществяващи дейност в областта на библиотечното дело.

(2) Структурата, организацията и дейността на Националния съвет по библиотечно дело се определят с правилник, утвърден от министъра на културата.

Чл. 48. Националният съвет по библиотечно дело:

1. предлага на министъра на културата стратегия за развитие на национална библиотечна мрежа;

2. координира дейността за развитието на библиотечните ресурси и библиотечно-информационното обслужване;

3. разработва и предлага политики за гарантиране достъпа на гражданите до документи и услуги чрез утвърждаване ролята на библиотеките в информационното общество;

4. предлага мерки за опазване и достъп до националното книжовно и литературно културно наследство;

5. предлага на министъра на културата за утвърждаване Стандарта за библиотечно-информационно обслужване по чл. 8, ал. 2;

6. дава оценка за дейността на обществените библиотеки съгласно Стандарта за библиотечно-информационно обслужване и предлага мерки за постигане целите на библиотеките;

7. разработва и предлага проекти на нормативни актове.

Чл. 49. (1) Към общинския съвет, на чиято територия функционират обществени библиотеки, се създава общинска комисия за развитие на библиотечно-информационното обслужване на гражданите.

(2) Съставът на общинската комисия по ал. 1 се определя с решение на общинския съвет.

(3) Общинската комисия създава условия и осъществява контрол за развитието на библиотечно-информационното обслужване на гражданите.

Глава пета.

БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ

Чл. 50. (1) Обществените библиотеки предоставят основни и специализирани библиотечни услуги.

(2) Редът за предоставянето на библиотечните услуги по ал. 1 се определя с правилника за дейността на съответната библиотека.

Чл. 51. (1) Основни библиотечни услуги са:

1. ползването на библиотечните колекции в библиотеката и извън нея;

2. предоставянето на вербална библиографска и фактографска информация;

3. достъп до собствени традиционни и електронни бази данни и интернет достъп за образователни, социални и научни цели.

(2) Основните библиотечни услуги се предоставят безвъзмездно.

(3) Библиотечната услуга по ал. 1, т. 1 за библиотечни колекции, които съдържат културни ценности, се предоставя в съответствие с изискванията на Закона за културното наследство.

Чл. 52. (1) Специализирани библиотечни услуги са:

1. предоставяне на писмена библиографска информация;
2. предоставяне на ретроспективни библиографски издирвания;
3. доставка на библиотечни документи от страната и чужбина;
4. достъп до външни мрежови ресурси и бази данни;
5. копиране на библиотечни документи;
6. публикуване на издания.

(2) Специализираните библиотечни услуги се предоставят възмездно.

(3) Размерът на таксите за предоставяне на специализирани библиотечни услуги по ал. 1, т. 1–5 се определя с тарифа на Министерския съвет, съответно с акт на общинския съвет, като постъпленията остават в съответната обществена библиотека.

Чл. 53. Обществените библиотеки създават оптимални условия за предоставяне на библиотечни услуги на хора с увреждания, учащи се и социално слаби граждани съгласно правила, приети от обществената библиотека.

Глава шеста.

БИБЛИОТЕЧЕН ФОНД

Чл. 54. (1) Библиотечният фонд е съвкупност от библиотечните колекции и базите данни в една библиотека, които включват разнообразни по вид, съдържание и език публикувани и непубликувани документи, организирани в отделни колекции, с научна и информационна стойност.

(2) Библиотечният фонд е предназначен за обществено ползване, освен ако в закон е предвидено друго.

Чл. 55. (1) Библиотечният фонд е държавна или общинска собственост, съответно собственост на народните читалища.

(2) Съхраняването, ползването и разпореждането с документи от библиотечния фонд се извършват при условия и по ред, определени с наредба на министъра на културата.

(3) Дейностите по ал. 2 с културни ценности от библиотечния фонд се извършват при условията и по реда на Закона за културното наследство.

Чл. 56. (1) Държавата и общините полагат грижи за опазването на библиотечните фондове, като осигуряват условия за обновяване на библиотечния фонд и предоставят сгради със съвременен оборудване за тяхното съхранение.

(2) Опазването на библиотечните фондове е задължение на лицата, които служебно имат достъп до тях, както и на всички читатели и ползватели.

Глава седма.

ФИНАНСИРАНЕ (В СИЛА ОТ 01.01.2010 Г.)

Чл. 57. (В сила от 01.01.2010 г.) Националната библиотека се финансира изцяло и приоритетно от бюджета на Министерството на културата.

Чл. 58. (В сила от 01.01.2010 г.) (1) Националната библиотека е второстепенен разпоредител с бюджетни кредити към министъра на културата.

(2) Националната библиотека е администратор и на следните приходи:

1. такси;
2. глоби;
3. приходи по сключени договори за научноизследователски проекти и програми;
4. средства от международни фондове и програми;
5. дарения и завещания;
6. приходи от специализирани библиотечни услуги по чл. 52, ал. 1, т. 6;
7. други приходи, установени със закон или с друг нормативен акт.

Чл. 59. (В сила от 01.01.2010 г.) Средствата по бюджета на Националната библиотека се разходват за финансиране на дейността ѝ, включително за:

1. внедряване на нови технологии с цел подобряване на библиотечно-информационното обслужване;
2. развитие на библиотечните колекции и дигитализация на книжовното и литературно наследство;
3. научноизследователски проекти и програми;
4. непрекъснато професионално образование на библиотечните специалисти.

Чл. 60. (В сила от 01.01.2010 г.) Регионалните библиотеки имат самостоятелен бюджет.

Чл. 61. (В сила от 01.01.2010 г.) Приходите по бюджета на регионалните библиотеки се формират от:

1. средства от бюджета на общините, на чиято територия е седалището - за основната им дейност, въз основа на нормативи за държавни дейности;
2. допълнителни средства от републиканския бюджет чрез бюджета на Министерството на културата за функциите по чл. 27, ал. 1, т. 2, 3, 5, 6, 8 и 10;
3. такси;
4. глоби;
5. сключени договори за проекти и програми;
6. международни фондове и програми;
7. дарения и завещания;
8. реализирани специализирани библиотечни услуги по чл. 52, ал. 1, т. 6;
9. други източници, установени със закон или с друг нормативен акт.

Чл. 62. (В сила от 01.01.2010 г.) Средствата, набрани по чл. 61, се разходват за финансиране дейността на библиотеките, включително за:

1. внедряване на нови технологии и създаване и поддържане на автоматизирана библиотечно-информационна мрежа;
2. развитие на библиотечните колекции;
3. научноизследователски проекти и програми;
4. непрекъснато професионално образование на библиотечните специалисти;
5. дигитализация на културното наследство.

Чл. 63. (В сила от 01.01.2010 г.) Общинските библиотеки имат самостоятелен бюджет.

Чл. 64. (В сила от 01.01.2010 г.) (1) Общинските библиотеки се финансират от съответния общински бюджет.

(2) Общинските библиотеки с решение на общинския съвет могат да набират приходи и от:

1. такси;
2. глоби;
3. сключени договори за проекти и програми;
4. международни фондове и програми;
5. дарения и завещания;
6. реализирани специализирани библиотечни услуги по чл. 52, ал. 1, т. 6;
7. други източници, установени със закон или с друг нормативен акт.

Чл. 65. (В сила от 01.01.2010 г.) (1) Читалищните библиотеки се финансират от бюджета на съответното читалище въз основа на нормативи за държавни дейности.

(2) Читалищните библиотеки с решение на общинския съвет получават целеви допълнителни средства от общинския бюджет за възложените им функции по чл. 44, ал. 2.

Глава осма.

АДМИНИСТРАТИВНО НАКАЗАТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

Чл. 66. (1) Който повреди, унищожи или изгуби документ от библиотечния фонд, се наказва с глоба от 200 до 500 лв.

(2) Когато предмет на деянието по ал. 1 е културна ценност, наказанието е глоба от 500 до 2000 лв., ако деянието не съставлява престъпление.

Чл. 67. Длъжностно лице, което не осигури подходящи условия за опазване на документи и допусне те да се изгубят, повредят или унищожат, се наказва с глоба от 200 до 2000 лв.

Чл. 68. (1) Нарушенията на този закон се установяват с актове, съставени от оправомощени от директора на съответната библиотека лица.

(2) Наказателните постановления се издават:

1. за Националната библиотека - от директора;
2. за регионалните и общинските библиотеки - от кмета на общината.

(3) Съставянето на актовете, издаването, обжалването и изпълнението на наказателните постановления се извършват по реда на Закона за административните нарушения и наказания.

Допълнителни разпоредби

§ 1. По смисъла на този закон:

1. „База данни“ е обширен, периодично актуализиран файл с дигитализирана информация (библиографски описания, реферати, пълнотекстови документи, елементи на справочници, изобржения, статистически данни и други), отнасящ се до специфичен предмет или област, съдържащ записи с унифициран формат, организиран за лесно и бързо информационно търсене и извличане на информация и документи, управляван от софтуер за системно управление на база данни.

2. „Библиотечна колекция“ е сбирка от документи, организирана на основата на обща характеристика.

3. „Библиотечно-информационно обслужване“ е обслужване на гражданите с библиотечни и информационни услуги.

4. „Документ“ е регистрирана информация, която в документационния процес се разглежда като единство, независимо от физическата форма и отличителните белези, предназначена за предаване във времето и пространството, с цел запазване и обществено ползване.

5. „Книжовно и литературно културно наследство“ е понятието по смисъла на Закона за културното наследство.

Преходни и Заключителни разпоредби

§ 2. За неуредените с този закон въпроси се прилага Законът за закрила и развитие на културата.

§ 3. (1) В тримесечен срок от влизането в сила на закона министърът на културата:

1. утвърждава Стандарт за библиотечно-информационно обслужване по чл. 8, ал. 2;
2. приема наредбата по чл. 55, ал. 2;
3. утвърждава правилник за дейността на Националната библиотека.

(2) В едномесечен срок от влизането в сила на закона министърът на културата прави предложение за включване на професията „библиотекар“ в Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 от Закона за професионалното образование и обучение.

§ 4. Обществените библиотеки привеждат дейността си в съответствие с изискванията на закона в 6-месечен срок от влизането му в сила.

§ 5. (1) Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е правопреемник на активите и пасивите на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

(2) Директорът на Националната библиотека запазва правата си до обявяване на конкурс за длъжността.

(3) Правоотношенията с лицата, работещи по трудово правоотношение, се уреждат съгласно чл. 123 от Кодекса на труда.

§ 6. (1) Лицата, заварени на длъжностите директор на обществена библиотека по чл. 28, ал. 2 и чл. 34, ал. 2, запазват правата си до обявяване на конкурс за съответната длъжност, но за не повече от 5 години от влизането в сила на закона.

(2) Лицата, заварени на длъжност главен библиотекар на обществена библиотека по чл. 38, ал. 2, запазват правата си, но за не повече от 5 години от влизането в сила на закона.

§ 7. Лицата, заварени на длъжност библиотекар, запазват правата си, но за не повече от 7 години от влизането в сила на закона.

§ 8. В Закона за задължителното депозиране на екземпляри от печатни и други произведения (обн., ДВ, бр. 108 от 2000 г.; изм., бр. 28, 88 и 94 от 2005 г., бр. 57 от 2007 г.) се правят следните изменения и допълнения:

1. В наименованието на закона думите „екземпляри от“ се заличават.

2. В чл. 1 думите „задължителни екземпляри от“ се заменят с „печатни и други произведения“, а думата „произведения“ се заличава.

3. В чл. 2:

а) в т. 1 думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „депозираните печатни и други произведения“;

б) в т. 2 думите „задължителните екземпляри“ се заменят с „депозираните печатни и други произведения“.

4. В наименованието на глава втора думите „задължителните екземпляри“ се заменят с „печатните и други произведения“.

5. В чл. 3:

а) в ал. 1:

аа) в текста преди т. 1 думите „екземпляри от“ се заличават;

бб) създава се нова т. 5:

„5. произведения в дигитална форма, публикувани в електронни комуникационни мрежи, предназначени за четене или възприемане по други начини, разпространявани за обществено ползване от български физически или юридически лица;“

вв) досегашните т. 5, 6, 7 и 8 стават съответно т. 6, 7, 8 и 9;

б) в ал. 2 в текста преди т. 1 думите „екземпляри от“ се заличават.

6. В чл. 4 думите „т. 1–4“ се заменят с „т. 1–5“.

7. В чл. 5:

а) досегашният текст става ал. 1 и в нея:

аа) текстът преди т. 1 се изменя така: „Печатните и други произведения се депозират от лицата, които“;

бб) в т. 1 думите „т. 1–4, 6 и 7;“ се заменят с „т. 1–5, 7 и 8;“

б) създава се ал. 2:

„(2) Когато издателите на печатни произведения по чл. 3, ал. 1, т. 1 са физически лица, задължителните екземпляри се депозират от производителите.“

8. В чл. 6:

а) в заглавието думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „печатни и други произведения“;

б) в ал. 1:

аа) в текста преди т. 1 думите „Задължителните екземпляри“ се заменят с „Печатните и други произведения“;

бб) точка 2 се отменя;

вв) създава се т. 19:

„19. едно копие от произведенията в дигитална форма, разпространявани в електронни комуникационни мрежи.“;

в) създава се нова ал. 4:

„(4) Когато печатно произведение се разпространява и в дигитална форма в електронни комуникационни мрежи, копие от него се депозира по същия ред, както задължителните екземпляри от печатното произведение.“;

г) досегашната ал. 4 става ал. 5 и в нея думата „Народната“ се заменя с „Националната“.

9. В чл. 7:

а) в заглавието думите „задължителните екземпляри“ се заменят с „депозираните печатни и други произведения“;

б) навсякъде думите „Задължителните екземпляри“ се заменят с „Депозираните печатни и други произведения“.

10. В чл. 8, ал. 5 след думата „носител“ се добавя „и копията от произведенията в дигитална форма, разпространявани в електронни комуникационни мрежи“.

11. В чл. 9:

а) в заглавието думите „задължителните екземпляри“ се заменят с „депозирани печатни и други произведения“;

б) в текста преди т. 1 думите „Задължителните екземпляри“ се заменят с „Печатните и други произведения“;

в) в т. 1 думата „Народната“ се заменя с „Националната“, думите „т. 1, 3“ се заменят с „т. 3“, а думите „4 и 5“ се заменят с „4–6“;

г) в т. 4 думите „т. 6 и 7“ се заменят с „т. 7 и 8“;

д) в т. 5 думите „т. 8“ се заменят с „т. 9“;

е) в т. 6 думите „т. 1–5“ се заменят с „т. 1–6“.

12. В чл. 10 в текста преди т. 1 думата „Народната“ се заменя с „Националната“.

13. В чл. 12:

а) в заглавието думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „депозирани печатни и други произведения“;

б) в текста преди т. 1 думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „депозирани печатни и други произведения“;

в) създава се т. 4:

„4. да презаписват върху друг носител копията от произведенията в дигитална форма, разпространявани в електронни комуникационни мрежи, когато това се налага за тяхното трайно съхраняване.“

14. В чл. 13:

а) в заглавието думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „депозирани печатни и други произведения“;

б) в текста преди т. 1 думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „депозирани печатни и други произведения“.

15. В чл. 14 думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „печатни и други произведения“.

16. В глава трета се създават нови чл. 15 и 16:

„Чл. 15. Ползването на депозирани печатни и други произведения се разрешава само на регистрирани читатели на територията на институцията получател.

Чл. 16. Ползването на произведенията по чл. 3, ал. 1, т. 5 се извършва от едно работно място, извън локалната мрежа на институцията или в мрежа с ограничен брой възможности за едновременно ползване.“

17. Досегашният чл. 15 става чл. 17 и в него:

а) в ал. 1 думите „задължителни екземпляри“ се заменят с „печатни и други произведения“;

б) в ал. 6 думите „чл. 14“ се заменят с „чл. 14–16“.

18. Досегашният чл. 16 става чл. 18.

19. В § 1 от допълнителната разпоредба:

а) създава се нова т. 7:

„7. „Производител“ е физическото или юридическото лице, което произвежда тиражирани произведения за издател.“;

б) досегашните т. 7 и 8 стават съответно т. 8 и 9.

§ 9. В Закона за меценатството (обн., ДВ, бр. 103 от 2005 г.; изм., бр. 30, 34, 63 и 80 от 2006 г., бр. 53 и 109 от 2007 г.) в чл. 32 навсякъде думата „Народната“ се заменя с „Националната“.

§ 10. В Закона за Националния архивен фонд (обн., ДВ, бр. 57 от 2007 г.; изм., бр. 19 от 2009 г.) в чл. 33, ал. 1, т. 1 думата „Народната“ се заменя с „Националната“.

§ 11. Изпълнението на закона се възлага на министъра на културата.

§ 12. Законът влиза в сила в едномесечен срок от обнародването му в „Държавен вестник“, с изключение на глава седма, която влиза в сила от 1 януари 2010 г.

Законът е приет от 40-то Народно събрание на 26 май 2009 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

ИЗЛОЖЕНИЕ НА ПОЗИЦИЯТА НА EBLIDA

във връзка със изслушването от Европейската комисия на информация за Споразумението за уреждане на въпросите, свързани с Google Book в САЩ. Брюксел, 7 септември 2009 г.

EBLIDA е Европейско бюро на библиотечните, информационните и документационните асоциации. Ние сме независима асоциация, която обхваща организации и институции в областта на националните библиотеки, информацията, документацията и архивите в Европа. Ние подкрепяме безпрепятствения достъп до информация в дигиталната епоха и ролята на архивите и библиотеките за постигането на тази цел.

Програмата Google Book Search има потенциал да осигури обществен достъп до дигитална библиотека от милиони книги. Когато се осъществи напълно, тя ще стане безпрецедентен източник за напредък на знанието и човешкото развитие.

Google и представители на носителите на права и издатели се споразумяха за уреждане на авторските права и други правни въпроси, свързани проекта Book Search. Сега предстои това споразумение да бъде одобрено от Окръжния съд на Южния окръг на Ню Йорк.

Споразумението позволява на Google да предлага четири основни услуги:

- *Предварителни прегледи.*

Всички потребители от Съединените американски щати могат безплатно да търсят дигитализирани книги в цялата база данни на Google и да преглеждат до 20% от текста на книги, които вече не са налични в книготърговската мрежа. (За някои специални категории, напр. художествена литература, са предвидени особени правила).

- *Купуване от потребителя.*

Потребителят може да купи постоянен онлайн достъп до пълния текст на книги, които не са налични в книготърговската мрежа. За книгите в наличност се изисква съгласието на притежателя на авторското право.

- *Абонаменти на институции.*

Потребителите от институция, която е заплатила абонамент, могат да преглеждат пълния текст на всички книги от Базата данни за институционален абонамент (Institutional Subscription Database (ISD), в която ще бъдат включени всички книги, които са изчерпани в книготърговската мрежа, но са защитени от авторски права.

- *Услуга за свободен обществен достъп.*

Google може да предлага услугата Свободен обществен достъп на институции с нестопанска цел в областта на висшето образование и обществени библиотеки при определени условия. За всяка обществена библиотека се предвижда не повече от един терминал в сградата на библиотеката.

EBLIDA е уверена, че тази договореност ще стане начало на ползотворно сътрудничество между Google и носителите на авторски права.

EBLIDA желае да привлече внимание към условия, които предизвикват загриженост у европейските библиотекарите.

Териториални ограничения

EBLIDA е сериозно загрижена за териториалните ограничения на споразумението.

Законите за авторското право във всяка страна се прилагат на територията на тази страна. Следователно, споразумението, което е съобразено с американското законодателство, е приложимо само в Съединените американски щати. В резултат на това, широката гама от услуги, които то разрешава, ще могат да бъдат предоставяни на потребители, които се намират в САЩ. Потребителите извън САЩ ще имат достъп само до сегашната услуга Book Search, която по отношение на книгите, защитени от авторско право, се състои в представяне само на три откъса от по няколко изречения от текста.

Много книги, които са публикувани в Европа, вече са дигитализирани от Google и ще попаднат под условията на Споразумението. Това означава, че хората в САЩ ще имат по-лесен достъп до тези книги от хората на континента, където те са били издадени.

Тъй като едната от страните на споразумението е група от институции, не е възможно неговото действие да се разпростре върху потребители извън САЩ. Следователно потребителите, които не се намират в САЩ, ще могат да се възползват от разширяването на обхвата на услугите, само ако Google постигне споразумения с организациите на носителите на авторски права от всяка отделна страна.

Дали това ще бъде възможно, ще зависи не само от добрата воля на заинтересуваните страни, но и от законодателството за авторското право на страните (например, от това дали то разрешава групови иски или разширено колективно лицензиране, или дали в страните съществуват дружества за управление и защита на авторските права или други организации с достатъчно широки правомощия, за да бъдат страна при споразумение с Google).

Като следствие от невъзможността да бъдат постигнати споразумения, се прибавя и съществената неравнопоставеност при достъпа до книги в дигитален формат. Ако в бъдеще няма и общоевропейска договореност с Google, европейските университети и образователни институции ще бъдат поставени в неизгодно положение при конкуренцията със североамериканските, без да споменаваме неудобствата за обикновените граждани.

Както се изрази комисар Вивиан Рединг в словото си на 9 юли т.г. в Лисабон:

„Ако незабавно не реформираме нашите европейски норми за авторските права върху осиротелите произведения и библиотеките, дигитализацията и изгодните предложения на съдържание няма да се извършат в Европа, а от другата страна на Атлантическия океан“¹.

Териториалните ограничения на споразумението с Google потвърждават правилността на това заявление. Затова преодоляването на правните пречки пред споразуменията е от огромно значение. Не трябва да се пестят усилия за постигането на необходимите правна рамка и споразумения във всички страни, за да стане този безпрецедентен източник на информация достъпен за напредъка на науката и човешкото развитие при еднакви условия в цяла Европа.

С надеждата, че европейско споразумение е осъществимо, EBLIDA предполага, че споразумението със САЩ може да стане модел за следващи споразумения. Затова тя желае да насочи вниманието към следните проблеми, които будят загриженост:

Контрол върху информацията от една организация

Google не публикува данни за обхвата на проекта, но независими експерти преценяват, че той може да възлезе на дигитализиране на 30 милиона книги. Доста вероятно е стойността му да достигне 750 милиона долара. Огромният мащаб на проекта и обстоятелството, че Google има преднина от 5 години дават основание на други предприятия или

¹Digital Europe – Europe's fast track to Economic Recovery. / Viviane Reading, EU commissioner for Telecoms and Media, The Ludwig Erhard Lecture 2009, Lisbon Council, Brussels, 9 July 2009.

институции да се колебаят да започнат осъществими конкурентни проекти. В резултат на това голяма част от световното книжно наследство в дигитален формат ще бъде под контрола на една-единствена организация.

При европейските споразумения съответните национални власти трябва да упражнят необходимия контрол за предотвратяване на случаи на злоупотреба с господстващо положение, за да осигурят осъществяването на възможно най-широка обществена полза от услугите, които споразумението ще поражда.

Дългосрочно опазване

Когато проектът за дигитализация бъде завършен, той ще обхваща голяма част от световното книжовно наследство в дигитален формат. Участващите библиотеки ще разполагат с копия от „техните“ файлове за опазване и други форми на ползване. Макар споразумението с Google да предвижда продължаване на дейността, изглежда, че то не включва осигуряване на дългосрочно опазване на цялата база данни.

Значението и ползата от цялата база данни за потребителите по целия свят налагат договорът да включва осигуряване на дългосрочно опазване на базата данни като цяло, например, да се постави като условие базата данни да бъде предмет на задължително депозитиране, в случай че Google не желае повече да я опазва.

Ценова политика

Икономическите условия за базата данни за институционален абонамент ще се определят от две цели:

(1), реализацията на приход на пазарни цени, и (2), осъществяването на широк обществен достъп, включително за институциите на висшето образование. Опитът на библиотеките от последно време показва, че издателите на научни списания предпочитат да генерират приход за сметка на широкия достъп и по този начин ги принуждават да се отказват от абонаменти. За да се осъществят изцяло полезните за обществото резултати от проекта Book Search, от основно значение е в споразумението да се наблегне на необходимостта от широк достъп.

С оглед на потенциалния монополен характер на проекта и отсъствието на конкуренция, трябва да съществува възможност всяка библиотека или институция, която ползва абонамент, да изисква съответната национална административна структура за защита на конкуренцията да преглежда ценообразуването на предлаганите услуги. Това е от още по-голямо значение поради различното ниво на благосъстоянието в Европа.

Цензура

Според споразумението Google може да изключи от базата данни 15% от сканираните книги, които са защитени от авторско право, но вече не са налични в книготърговската мрежа. Така може да се изключат 1 милион книги.

Вероятно е Google да попадне под натиск от заинтересувани групи или дори правителства за изключване на книги, за които се предполага, че съдържат „нежелателна“ информация. Ако Google се поддаде на политически натиск и отстрани книги от базата данни, това може да доведе до забрана на тези книги в целия свят. Затова от изключителна важност е Google да бъде задължена да публикува списъци на книгите, които са изключени от нейните услуги и причините за тяхното отстраняване.

Конфиденциалност на личната информация

Конфиденциалността на личната информация е от основно значение за библиотеките. Обикновено за разкриване на идентифициращи читателски навици или други дейности на определено лице във финансираните с обществени средства библиотеки се изисква съ-

дебна заповед. Споразумението обаче не посочва конкретно как ще бъде опазвана личната информация за потребителите.

Европейските споразумения трябва да презумират спазването на европейските стандарти за защита на личната информация на потребителите.

Научни изследвания

Базата данни, която съдържа дигитални копия на сканирани книги, представлява уникален корпус за компютърен анализ и изследване. Google и още две институции предлагат хостинг на този изследователски корпус за целите на „индиректно изследване“ от „квалифицирани потребители“. („Индиректно изследване“ означава, че текстът не е достъпен за визуализация и четене.) Хостващият сайт има правомощието да решава дали потребителят е квалифициран и дали изследването е индиректно. Няма механизъм да се оспори решението на хоста и, в резултат на това, някои видове изследвания могат да бъдат привилегирвани. Вероятно е, чуждестранните изследователи да не получат достъп до базата данни за изследователски цели.

Европейските споразумения трябва да позволяват на европейските изследователи да се възползват от тази възможност. Трябва да се осигури и възможност да се отправя искане към независим орган за преценка дали решението на хостващия сайт за отказ на определени изследователи или научноизследователски проекти е основателно.

Съобразяване на договорите с предвидените от закона изключения и ограничения

При авторското право предвидените в закона изключения и ограничения много често се преодоляват чрез договори и така се ограничават правата на потребителите. Затова в споразумението трябва ясно да се посочи, че нищо в него не отменя законните права на потребителите, включително специфичните и общи изключения за библиотеките и нашите потребители и всички съществуващи и бъдещи постъпки за достъпност на осиротелите произведения.

Хага, август 2009 г.

Изложението е подготвено от група експерти по информационно право, с участие на членове на EBLIDA.

*За повече информация, моля, свържете се с Joanne Yeomans, директор:
EBLIDA, PO BOX 16359, NL-2500 BJ The Hague, email: yeomans@debibliotheken.nl*

Преведе от английски Александра Дипчикова

УНИВЕРСАЛЕН ИЗДАТЕЛ И МЕЦЕНАТ

130 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА
АЛЕКСАНДЪР ПАСКАЛЕВ

АЛБЕРТ БЕНБАСАТ

Ако говорим за „евроинтеграция“ на българското книгоиздаване като част от общия ни следосвобожденски културностроителен процес, то името на Александър Паскалев (1879–1946) би трябвало да оглави списъка на първенците. Макар около биографията и дейността му да е извършена значителна събирателска и проучвателска работа⁽¹⁾, нужно е вече, без юбилеен патос и героизиращи митологизации, да се направи равностойна на делото му именно като градеж – колкото в полето на литературната публичност, толкова и в сферата на културната индустрия. Александър Паскалев, може да се каже, полага основите на един структурно-съдържателен модел, според който дълги години ще работи националната издателска система.

В историко-културологичен аспект ситуацията в началото на XX в. е доста благоприятна за предприемчивия и ориентиран в литературата издател. По онова време у нас имаме в общи линии оформена интелигентска прослойка. В нея, дори ако не броим тясно профилираната читателска група на творците и учените, се включва твърдият потребителски контингент на учителите, студентите и учениците, висшето, средното и нисшето чиновничество, както и образованата жена-домакиня. Съревнованието между производителите на културно-развлекателни продукти е за спечелване на свободното време на работещия гражданин, т.е. за моментите на приятно безделие, влезли по регламент в ежедневието и в празниците на цивилизования български човек. За запълването им не се предлагат много удоволствия, сред които сякаш най-значителен дял се пада на четенето и коментирането на прочетеното. Това занятие се превръща в мода, „прихваща“ се и понякога стига епидемични размери. Целенасочено се комплектуват и домашни библиотеки, разчитащи на *доказано стойностното*, но и *евтино четиво*, оригинално и преводно, въпреки че успоредно с него на консуматора се предлага и той с охота купува струващата стотинки съмнителна откъм качество книжнина със сензационно, любовно-сентиментално и криминално-приключенско съдържание.

В прощъпалника на издателската си работа Александър Паскалев има огромния късмет да попадне в средата на елитни интелектуалци, познаващи в оригинал и разбиращи чуждата литература – класическа и модерна, – а също така сами създаващи високохудожествен литературен продукт. С тяхна помощ той успява да се възползва от нарастващия глад за стойностни книги, както и да съчетае комерсиалната с културно образователната страна на издателския занаят.

1.

Александър Паскалев е измежду първите издатели у нас, които превръщат *високата литература в масова книжнина*; приемат и осмислят *порядичността/серийността* в издателската практика. Създадената и поддържана от него в продължение на 23 години „Всемирна библиотека“ е пряк приемник на европейската традиция да се обединяват в свързано книжно множество сродни в тематично и жанрово отношение литературни произ-

ведения – с еднаква типография, еднакъв формат и – изключително важното! – на достъпна цена. Всяко от заглавията, също по европейски образец, е снабдено с пореден номер, който определя мястото му в серията, рекламира не само себе си, а придава представителство на целия масив от издания. Помага и друга бизнес инициатива – Александър Паскалев е сред основателите и ръководителите на първото у нас Дружество на вестникарските настоятели (1908 г.)⁽²⁾, прераснало в командитно дружество „Куриер“ (1914 г.)⁽³⁾, което заедно с периодиката разпространява по будките и на улицата книгите от „Всемирна библиотека“.

В европейски контекст възникването на т.нар. *поредичност* в книгоиздаването отнасяме към средата на XVII в., когато холандското фамилно издателство „Елзеvir“ започва своите ювелирни малоформатни библиотеки („Републики“ и пр.) и ги налага на пазара с качествено им съдържание, удобството за ползване и сравнително ниска цена. Появяват се и други, ала същинският „бум“ на книжната серийност настъпва през XIX в., когато във Франция е пусната „Библиотека Шарпантие“ (1838 г.) – евтини литературно-художествени издания с нов стандартизиран формат, придобили огромна популярност и наричани галено „шарпантиери“.

Заглавието на Паскалевата книжна поредица обаче е заимствано не от западноевропейската, а от руската издателска практика. Нейн първообраз е популярната и евтина „Всемирная библиотека“ на московското издателство „Просвещение“, създадено през 1896 г. от Н. С. Цетлин и германската фирма „Майер“. В поредицата се представят съчинения на видни руски и чуждестранни писатели, в това число и многотомници⁽⁴⁾. Самото заимстване не бива да ни учудва. Първо, защото у нас през този период са влизали множество руски издания, към които интересът е бил значителен поради разнообразността на съдържанието и близостта на двата езика. Второ, в дореволюционния период руското книгоиздаване следва моделите на западноевропейското: в страната работят много издатели чужденци, които пренасят опита си, влагат се чужди капитали и се образуват съвместни дружества, руски издатели преминават обучение и стажуват на Запад.

„Всемирна библиотека“ на Ал. Паскалев стартира през 1910 г. и не се различава особено от своя руски първообраз. Тя прави достъпни за очеретания по-горе интелегентски контингент, особено за учащите се и студентите, произведения на световната литература, както класически, така и съвременни. Може да се възрази, че поредицата не е първата, явила се на българския книжен пазар: тук вече фигурират подобни – например Георги-Бакаловата „Универсална библиотека“ (от 1909 г.), „Мозайка от знаменити съвременни романи“ (от 1909 г.) на фамилното издателство „Юрукови“, а също сп. „Библиотека“ (1902–1909), издавано от Павел Генадиев, което представя между кориците си цели книги на чуждестранни автори. Ако добавим към тях и „Библиотека за самообразование“ (от 1906 г.) на Стоян Атанасов, издаваните от Българското книжовно дружество научни библиотеки „Български старини“, „Български художествени старини“ и „Българска библиотека“, ще се окаже, че „Универсална библиотека“ е само една от многото. Да, но не е така.

Всъщност основен конкурент на Паскалевата поредица е „Универсална библиотека“ на Бакаловото издателство „Знание“. Нейното название също е заимствано – от руската „Универсальная библиотека“ (изд. „Польза“ – В. Антик и Ко). Ала в исторически план нещата и тук трябва да се отнесат към средата на XIX в., когато лайпцигският печатар и книготърговец Антон Реклам основава „Универсална библиотека“ (Universal-Bibliothek). Той залага на качествено четиво, на класиците и утвърдените имена в световната литература (проза, поезия, драматургия), на консервативната едноцветна строга корица, на елегантния малък формат и, разбира се, на ниската цена. Голяма част от томчетата на Реклам са майсторски илюстрирани с черно-бели графики. Немската „Универсална библиотека“ е измежду главните фактори, които през XX в. ще предизвикат „революция в света на книгите“ (Робер Ескарпи) – тиражите ѝ достигат до милиони екземпляри.

Като издател с опит, Г. Бакалов ще да е имал пред очи образци и от двете поредици, но явно повече му е допаднала руската, защото безстрашно я прекопирава (да не кажа из-

плагиатства) цялостно: като формат, корична визия и рекламна стратегия. В българската „Универсална библиотека“ обаче липсва тематично единство, изборът на заглавията е по-скоро случаен и еkleктичен, отколкото резултат на обмислено планиране – едно до друго съжителстват произведения от българската и чуждата художествена литература, от сферата на философията, социологията... С преводите често се нагърбва самият издател, те не винаги са художествено издържани и от оригинала, ползва се посредничеството на руския език. Форматът е непостоянен – сменя се според характера на изданието.

Обратното, „Всемирна библиотека“ на Ал. Паскалев изглежда за времето си безупречна откъм издателски професионализъм. Налага се и като единство на съдържанието, и като оригиналност на коричната визия. Оформлението на изданията ѝ – всичките в общ джобен формат – е поверено на професионален български художник – Александър Божинов. Прави впечатление и *прецизният подбор на превежданите книги* – европейска и руска художествена литература, антична, класическа и съвременна. Никак не са за пренебрегване и привлечените преводачи: П. К. Яворов, Пенчо Славейков, Димитър Подвързачов, д-р Кръстю Кръстев, Кирил Христов, Александър Балабанов, Иван Радославов, Константин Константинов, Хенри Левенсон, Димчо Дебелянов, Теодор Траянов, Георги Михайлов, Михаил Кремен, Иван Арнаудов, Димитър Бабев, Иван Ст. Андрейчин, Рачо Стоянов и др. Без преувеличение с подобна колекция от именити творци-преводачи би се гордяло всяко европейско издателство...

Като втори сериозен конкурент на „Всемирна библиотека“ се явява поредицата „Мозайка от знаменити съвременни романи“, започната от София Юрукова, една година преди Паскалевата. Амбициозната първа жена издател у нас залага на чужди автори от съвременността, които определено ще привлекат просветената аудитория на нежния пол. „Мозайка...“ следва различна стратегия, пак заимствана от Запад – пуска се по една книга (роман) месечно, разпространява се чрез абонамент (осигуряващ преференции) и в книжарниците (на по-висока цена); форматът ѝ не е джобен, а по-представителен. Видимо е, че тук се играе на сигурно, предпочитат се т.нар. вечни теми, сред които любовната е централна, прави се и лек реверанс на по-лековатото развлекателно четиво.

Безспорно става дума за *две линии в издателската стратегия*, всяка от която е успешна (не случайно „Мозайка...“ просъществува до 1948 г.). Някъде те са допиращи се, другаде – съществено различаващи се. При Паскалев няма предпочитани жанрове, нито залитания по посока на сладникавостта, мелодраматичността или сензационността с цел непременна печалба. Издателят се стреми по-скоро да запълва културни празнини, да цивилизова и образува своята публика. „Всемирна библиотека“ пуска поне два номера месечно и поддържа ниски цени – по 30 ст. всеки, което за времето си прави по-малко от килограм домати. Паскалев си позволява гъвкавост и в тиражната политика: успешните книги се допечатват, докато има търсене, и достигат 10–15 хиляди и повече екземпляра, а по-малко търсените излизат в 2–3 хиляди. Зад тази фасада обаче стои огромна, тягостна и уморителна организационна и редакционно-издателска работа, както и немалък търговски риск.

Не закъснява и похвалната оценка за „Всемирна библиотека“: „... издателството на Ал. Паскалев – четем във в. „Пряпорец“ – не само, че се закрепи, но даде всички доказателства, че нему е предопределено да изиграе една *културна роля в България (курс. мой – А. Б.)*. Нему предстои – и то с похвална енергия върши това – *да даде не само в отлични преводи произведения на най-великите писатели и поети, но постепенно все повече и повече да завоюва нашата интелигенция и все повече да допринася за изработване на нейния вкус към истинското изкуство и към положителните идеи на по-напредналите от нас нации (курс. мой – А. Б.)*. Това издателство е успяло вече да даде около 60 отделни творения, излезли изпод перата на най-знаменити автори като Уайлд, Хамсун, Шекспир, Ан. Франс, Хауптман, Мопасан, Хайне, Толстой, Тургенев, Гаршин, Пушкин и пр. и пр.“(5).

„С тези издания – пише пък Ст. Чилингиров – книгоиздателството на Ал. Паскалев запълня една силно чувствителна празнота в нашата литература. То, освен че ще спомог-

не значително за повдигане на художествената култура на българския четец, освен че ще тласне творческата дейност на малкото ни писатели напред, но ще даде добър материал за развитие на нашата художествена критика. ... Друга не по-малка полза носи издателството и за обучението на нашите средни училища“ (6).

А от дистанцията на времето Константин Константинов ще заключи: „Известното книгоиздателство „Ал. Паскалев и Сие“, което още от 1910 г. се бе оформило като издателство за художествена литература, подготвяше подбор от най-добрите писатели и поети за една бъдеща дейност в голям мащаб. Издателството имаше своя дом на ъгъла на улиците „Гурко“ и „6-ти септември“ ... и за известен период беше нещо като творчески център на българската книжнина“ (7).

2.

Колчем стане въпрос за българска литература и български писатели от началото на ХХ в. името на Александър Паскалев неизменно „влиза в оборот“. Издателят е оставил проникновени спомени за своите литературни приятели, има и други съчинения – пътеписи, статии, сказки и епистоларни образци, сиреч в негово лице виждаме един нереализиран писател и публицист. Но този прикрит и неосъществен талант сякаш е отключил у Паскалев заложените на изключителния *издател на българска литература*. Може да се мисли, че отново късметът да срещне личности като Яворов, П. П. Славейков, д-р Кръстев е изиграл определяща роля. По-вероятно е обаче Паскалев сам да е търсил такава близост, да я е оплодявал с поведението си на верен и всеотдаен приятел. Влизайки в живота на Яворов например, той ще стои плътно до него и в най-възходящите, и в най-пропастните моменти, съпътствали го в края на дните му, ще го подпомага морално и финансово. Макар да е близък с противниковия на Иван Вазов литературен кръг „Мисъл“, издателят – тъкмо по съвет на Яворов – се заема да събере и публикува цялостно съчиненията на патриарха – което е *първото у нас многотомно събрание на жив писател*. Отношенията между автор и издател в случая са блестящ пример за коректност и професионализъм. Работещият по онова време при Паскалев Георги Любенов си спомня: „При прегледа на коректурите той (Вазов – бел. моя, А. Б.) поемаше най-голям дял, след него идваше сам Александър Паскалев и най-после окончателната ревизия минаваше и през моите ръце. ... Към картините, представени за илюстриране на съчиненията му, за чийто избор имаше нарочно жури, с участието на неколцина известни художници, беше особено чувствителен. Искаше му се картината да догои „ефирността“ на мисълта“ (8).

Александър Паскалев не е пионер в издаването на многотомни събрания на писателските съчинения, но придава научно-професионален статут на това начинание. Няма да сгрешим, ако кажем, че благодарение на него се извършва *институционалното утвърждаване на българската литературната класика*, иначе казано – формирането на българския литературен канон. Освен двете големи събрания на Иван-Вазовите съчинения (т. I–VIII, 1911–1918; т. I–XXVIII, 1921–1922), той издава прецизно подбрани, редактирани и снабдени с научно-справочен апарат многотомници на Христо Ботев (1918), Любен Каравелов (1924–1925), Пенчо Славейков (1921–1925), Алеко Константинов (1921–1922), П. К. Яворов (1924–1925). В поредицата „Наши писатели“ и като самостоятелни издания са публикувани значителни творби и сборници на Елин Пелин, Кирил Христов, Антон Страшимиров, Андрей Протич, Николай Лилиев, Йордан Йовков. Между по-младите, които налага в публичността, са Георги Райчев, Константин Константинов, Владимир Полянов, Михаил Кремен, Емил Коралов, Йордан Стубел. Подпомогнат от приятелите на убития Димчо Дебелянов, издателят събира лириката му в изящно томче („Стихотворения“, 1920). При Паскалев излиза и първата българска детска антология „На ранина“ (1911), съставена от Стилиан Чилингиров и Иван Арнаудов.

В културното счетоводство на издателя остават и няколко периодични издания. Първото – сп. „Съвременна мисъл“ – излиза в периода 1910–1914 и 1919–1920 г. и има широко

спектърен характер, разглежда в проблемен план политико-обществени литературни и изкуствоведски въпроси, публикува поезия, проза и драматургия. Въпреки че от втората годишнина се редактира от „комитет“, фактическият главен редактор на списанието, моторът на неговата широка публичност е Александър Паскалев, имайки вероятно амбицията да запълни празнината, оставена след спирането на сп. „Мисъл“ и привличайки доста от сътрудниците му. „Съвременна мисъл“ не случва авторитета на „Мисъл“, но за сметка на това Паскалев става първият издател (1920–1922) на най-стойностното литературно списание между двете световни войни – „Златорог“ – с редактор Владимир Василев. Малко преди „Златорог“ да се поеме от „Хемус“, Паскалев, макар и в силно материално затруднение, започва да издава в. „Развигор“ (1921–1922) с редактор Александър Балабанов и се превръща в буфер между враждуващите писателски групи, стоящи зад двете издания. Александър Паскалев реализира свой принос и в детската периодика чрез издаването на три списания „Детска почивка“ (1909–1923), „Картинна галерия за деца и юноши“ (1920–1925), „Светулка“ (1925–1926).

Може би съзнателно премълчаван в близкото минало факт е участието на Ал. Паскалев в издаването на в. „Зора“ (1919–1944), обявен от тоталитарната власт за „фашистки“, а главният му редактор Данаил Крапчев убит без съд и присъда през 1944 г. Първоначално всекидневникът е собственост на дружество „Български печат“ с основни акционери Александър Паскалев и Крум Чапрашиков. Димо Казасов казва по този повод: „Но тъй като Ал. Паскалев принадлежеше на социалдемократическата партия, в ръководството ѝ се очерта известно недоволство от факта, че той подпомага парично един буржоазен вестник, какъвто беше „Зора“. ... За да се отчете пред партията (Ал. Паскалев – бел. моя, А. Б.), в съгласие със своя съдружник Крум Чапрашиков решиха да издават един вечерен вестник със социалистическа тенденция, който да се ръководи от член на социалдемократическата партия. ЦК на партията посочи мен за главен редактор на този вестник, на когото дадохме наименованието „Трибуна“; единият и другият вестник, „Зора“, сутрешен, и „Трибуна“ – вечерен, се редактираха и печатаха в едно и също здание, в така наречената „Придворна печатница“, която се намираше на ул. „Московска“ срещу двореца“(9).

3.

Специално отношение има Александър Паскалев към *културата на книжната насока*. По всичко личи, че той оценява комплексно издателския продукт – и като съдържание, и като телесна обвивка. За него е важен всеки детайл: от прецизното редактиране и коригиране до вида на корицата, хартията и печата. За своите библиофилски издания той говори така, сякаш изпитва някаква любовна тръпка към тях, но без да изтъква собствения си принос в създаването им: „Бях издал вече „Подир сенките на облаците“ от Яворов – пише Паскалев, – едно издание хубаво, с европейска външност. Книгата имаше голям успех. Яворов се похвалил на Пенчо и от желание да послужи и нему, и мене ни запозна, за да се предприеме издаването на Пенчовата книга „На острова на блажените“, която бе вече готова. ... За да узная предварително какво представлява книгата „На острова на блажените“ отидох в Народната библиотека при Пенчо, който ми зачете ръкописите с любов, с чувство и дикция, с каквито той можеше да чете. ... Спомням си с какво увлечение в работата Пенчо подреждаше материалите и коригираше, когато издавахме „На острова на блажените“. Между другото той даде ред свои собствени портрети от различни времена и по тях покойният художник Никола Петров под непосредственото ръководство на автора изработи портретите-скици на Иво Доля, на Стамен Росите, на Чавдар Подрумче и всички останали скици на тая своеобразна мозайка от проза и стихове. „На острова на блажените“ излезе в разкошно издание. Когато поднесоха на Пенчо първия печатан екземпляр, обвит в червена книжна рекламна панделка, той цял сияеше. А какво културно тържество беше четенето из книгата от самия Пенчо, устроено в една университетска аудитория! Изданието намери прием, който далеч надмина оня на другите му книги“(10).

Паскалев прехвърля „вината“ за качеството на своето библиофилско издание на Пенчо Славейков, безспорен капацитет, който по думите на Гео Милев единствен у нас разбира от книжно изкуство. Действително тук ролята на поета е водеща: „Пенчо свещенодействаше над ръкописите си, над корекциите си, над цялото издание – разказва Паскалев. – Той имаше тежката майсторска дума за всичко: за хартия, за печат, за техника. И наистина, Славейков беше, както във всичко, така и тука, признатият майстор“ (11). От друг спомен обаче проличава, че перфекционалист по отношение на книжната направа е именно Александър Паскалев. Той разказва как веднага след отпечатването на няколко луксозни екземпляра на „велиновa хартия“ от книга на Яворов авторът и издателят „станахме неизнаеми от радост“. Решили да споделят чувствата си с Пенчо Славейков и отишли при него заедно с Асен Златаров. Разиграла се любопитна сцена: „Преди да влезем при него – пише издателят, – построихме се в редица. Средният от нас държи книгата. А то бе книга-чудо: листовите ѝ като се измъкнат изпод пръстите и като паднат отведнъж, издаваха някакви полуметалически звукове. Под тия именно звукове ние тримата бавно и с важност пристъпяхме и слагаме книгата на масата на Пенча, за да му докажем, че и в България могат да излизат хубави издания“ (12).

В рубриката „Литературни и научни новини“ на сп. „Съвременна мисъл“ четем издателска автореклама на „На острова на блажените“, писана от самия Паскалев. Без да скрива гордостта си от постигнатото, той заявява: „Изданието е с модерна и извънредно разкошна – ще съобщим самата истина, ако кажем *най-разкошната досега у нас техника (курс мой – А. Б.)*. А специални екземпляри с фина лъскава хартия, номерирани и подписани от автора, на брой 20, се продават по 10 лева единия. Намират се у издателя и софийските книжарници. Останалите екземпляри имат цена 3 лева“ (13).

Не можем да се въздържим от коментар към цитираното. Видимо цената на луксозното издание е висока, на библиофилските бройки пък повече от три пъти по-скъпа. Но от издателското каре (Паскалев е измежду първите, които го въвеждат у нас!) личи, че тиражът е значителен за времето си – 2000 екземпляра. Книгата обаче се е търсела и се е продавала най-добре от всички творби на Пенчо Славейков. Кое то ще рече, че за успеха на едно издание определяща роля играят както оригиналността на съдържанието – в случая става дума за гениална мистификация, за „разтваряне“ на авторската личност в множество фикционални субекти, – така и цялостният му облик (графично оформление, типография, илюстрации, полиграфия...). Сиреч, Ал. Паскалев добре е разбирал, че книгата е комплексен продукт.

Стиховният сборник „На прага стъпки“ (1918) от Мара Белчева, отпечатан в Лайпциг, също е постижение в книгоиздаването и полиграфията. Оформен е изискано, с инициални букви в началото на всяко стихотворение, а 205 екземпляра от тиража са номерирани и подписани от авторката, т.е. библиофилски. Александър Паскалев издава разкошно и две книги на своя съгражданин Асен Златаров (псевдоним Аура) – еротичните поеми в проза „Цветя за него“ (1918) и „Песен за нея“ (1919). Не докрай оценен като учен и забравен днес като писател, по онова време Аура става много популярен с тези творби, преиздавани неколkokратно и превърнали се в „съкровени поетични евангелия на възвишените души“ (14). Впечатляващ е необичайният им формат, луксозната хартия, оформлението и илюстрациите, дело на художника Стоян Райнов, а при печата на „Цветя за него“ е използван и допълнителен червен цвят, който хармонично се съчетава с червения фон на корицата. Луксозно-библиофилските издания на Ал. Паскалев се разпростират и върху преводната литература – еротичния роман на Пиер Луис „Афродита“ (1918, второ издание с оригиналните илюстрации на А. Калбе), „Немски поети“ (1911) в превод на П. П. Славейков...

Едва ли някой се заблуждава, че от всичко това може много да се печели. Точната и документално аргументирана дума в случая е *меценатство*. В архива на издателя, а и в други архиви на негови сътрудници, са запазени договори, сметки за изплатени суми, писма с молба за хонорари и аванси, полици и разписки, от които се вижда колко много са разчитали родните пишещи на Паскалевата финансова подкрепа, дори на моменти злоупотребявайки с неговата отзивчивост и щедрост. От друга страна, те са свидетелство за скрупулозността, с

която издателят е уреждал задълженията си към авторите и сътрудниците, независимо дали е бил с тях в служебни или в тесни дружески отношения. Александър Паскалев налага у нас практиката да се сключват издателски договори (сключвал е такива даже с най-близките си приятели като Яворов примерно) и по този начин юридически е регламентирал взаимоотношенията си с авторите, много преди да имаме Закон за авторското право. Понасял е и обиди, дори епитети от рода на „търговец“, ала май е приемал това за естествено, при положение, че издателският занаят трябва да му носи доходи, за да изхранва не само себе си и семейството си. Професионалният му път е изпълнен с превратности, с успехи, но и с разорение и дългове, особено в заника на живота му, когато – изоставен от всички – се оттегля в глухата провинция и умира забравен...

Казано общо: стъпил на европейската традиция и модерност при организирането и управлението на книжното предприятие, Ал. Паскалев изгражда *универсално по профил издателство*, отстоява принципа на съчетанието между отговорното национално и чуждо представителство по отношение на тематичната издателска политика. Смело бих заявил, че без него не само книгоиздаването, но и родната литературна история нямаше да е същата, нито пък литературознанието, критиката, преводаческото изкуство; много по-бедни щяха да са и познанията на поколения българи за световната литература.

Бележки

1. Тук трябва да се подчертаят усилията на публициста Христо Бръзиков, проф. Ани Гергова, Йордан Нанчев, доц. Стефан Коларов, благодарение на които подробно и задълбочено е проучено жизненото и професионалното битие на Александър Паскалев.
2. Дружеството е основано от вестникопродавците Атанас Петров и Владимир Митов. Благодарение на тях се организира широка мрежа за разпространението на вестници и други печатни издания в цялата страна. Търговската отстъпка на продадените екземпляри (50% от обявената цена на изданието) се разпределя между провинциалните настоятели и ръководството на дружеството. Вж. **Танев**, Ст. Отворени писма. Спомени на главния редактор на в. „Утро“, писани в Централния затвор. – София : 1994, 90–93, 96–97.
3. Поради изискването на устава акционерите в дружеството да не притежават собствени издания, Ал. Паскалев излиза от управата му, а на негово място постъпва брат му Димитър Паскалев. Вж. **Нанчев**, Й. Александър Паскалев – виден български книгоиздател. – София : 1989, с. 27.
4. Вж. **Беренбаум**, И. Е. История книги. – Москва : 1984, с. 121 и сл.
5. Н. И. Успехът на едно похвално дело. // *Пряпорец*, № 133, 16 апр. 1912.
Н. И. вероятно е д-р Никола Ихчиев (1890–1916) – талантлив филолог и литератор, загинал през Първата световна война.
6. **Добрев**, С. (псевд. на Ст. Чилингиров). Един подвиг. // *България*, № 46, 14 ян. 1912.
7. **Константинов**, К. Път през годините. – София : 1966, с. 320.
8. **Любенов**, Г. Вазов и един юноша. – София : 1959. Цит. по: **Коларов**, Ст. Александър Паскалев и модерното българско книгоиздаване. – В. Търново : 2005, с. 13.
9. **Данаил Крапчев** и в. „Зора“. Състав. и ред. Цвета Трифонова. – В. Търново : 2006, с. 165.
10. Цит. по: **Пенчо Славейков**, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров в спомените на съвременниците си. – София : Бълг. писател, 1963.
11. Пак там.
12. Пак там.
13. Литературни и научни новини. // *Съвременна мисъл*, 1910, № 9.
14. **Кръстев**, К. Спомени за културния живот между двете световни войни. – София : 1988, с. 185.

БЪЛГАРСКИ КНИГИ В ГРАДА НА НЕВА

Успешен дебют на България в IV международен
салон на книгата в Санкт Петербург

ЕЛЕНА ПАВЛОВСКА, РАДКА КОЛЕВА

По програмата за Годината на България в Русия от 23 до 26 април т.г. нашата страна бе почетен гост на IV международен салон на книгата в Санкт Петербург, в който участваха над 300 издателства, полиграфски и книгоразпространителни фирми, библиотеки и културни фондове от 13 държави. Сред тях бяха такива големи издателства като „Ексмо“, „Олма Медиа Груп“, „Азбука“, „Питер“ и др., а също така и известните книготърговски мрежи „Буквоед“, „Санктпетербургски дом на книгата“.

Организатори на международния книжен салон бяха: „Правителство на Санкт-Петербург“, Сдружение с нестопанска цел „Росински Книжен Съюз“ и ОАО „Ленекспо“.

България бе представена с много атрактивен щанд, на който бяха изложени повече от 1000 заглавия на над 30 водещи български издателства. Българската експозиция бе организирана от Министерството на културата, съвместно с Асоциация „Българска книга“ и Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ).

Непосредствено след откриването националният щанд на България бе посетен от официалните гости начело с губернатора на Санкт Петербург Валентина Мотвиенко, по чиято лична покана бе осъществено нашето участие. Генералният консул на Република България в Санкт Петербург Георги Михов, директорът на Софийския международен панаир на книгата и заместник-председател на Асоциация „Българска книга“ Владислав Симеонов, представителят на Руската академия на науките в България доц. Елена Павловска, преподавател в СВУБИТ, и директорът на Народна библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив проф. Радка Колева представиха българската експозиция. Изложбата включваше класическа и съвременна българска литература, книги за българската история, природа, култура, спорт и обществен живот, повече от 100 книги на руски автори, издадени на български език през последните няколко години, научна литература и специален щанд за детска литература. Няколко тематични експозиции бяха посветени на: „Пловдив в българското книгоиздаване“, „Автографите на Д. С. Лихачов от фонда на акад. Петър Динеков в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив“ и „100-годишнината на българския футбол“. Изключителен интерес предизвикаха автографите на Лихачов. По време на Салона беше организирана кръгла маса с участието на български писатели и критици.

Към българската експозиция бе проявен огромен интерес от страна на руските електронни и печатни медии. Още в деня на откриването всички телевизионни репортажи включваха и картина (а някои и специални репортажи и интервюта) от българския щанд, в централните санктпетербургски всекидневници излязоха обширни материали и снимки за българското участие, а в майския брой на сп. „Книжное обозрение“ (с тираж 100 000) бе отпечатано на 2 страници интервю с доц. Ел. Павловска и Вл. Симеонов.

В дните на салона бяха разпространени много материали за България – книгата „България – 70 века история, 7 цивилизации“, специалното издание на МК „Български страници“, броеве на Кирило-Методиевския вестник „За буквите – О писменехъ“, каталози на български издателства и на АБК, рекламни дипляни и списания, предоставени от Държавната агенция по туризма.

Научна литература от експозицията веднага след закриването на салона бе подарена

на Руската национална библиотека и на Филологическия факултет на Санктпетербургския държавен университет. Останалите почти 700 заглавия участваха в експозицията на България на XXIII московски международен панаир на книгата през септември т.г., където нашата страна отново бе почетен гост. Участието на България на IV международен салон на книгата в Санкт Петербург бе отличено от организаторите със специален диплом. През дните на салона в „Ленекспо“ бяха организирани много мероприятия, адресирани както за професионалисти на книжния пазар, така и за широката публика – срещи с автори, презентации, концерти, семинари, кръгли маси. Всеки ден имаше своя тематика.

23 април – Ден на младежта и книгата

Той се откри с театрално представление, посветено на Николай Василиевич Гогол. По същото време в рамките на един час на всеки младеж, посетил изложението, бе дарявано произведение на литературни класици.

„Равни възможности – равни права“ – под този наслов се проведе изложба-конкурс за деца от специализирани корекционни училища. Те рецитираха стихове, представиха на публиката свои собствени съчинения.

На конференцията „Федерални държавни образователни стандарти от второ поколение – приемственост и иновации“ бяха обсъдени проблемите в издаването на учебници. На кръгла маса писатели от Петербург разгледаха темата „Н. Гогол и В. Белински – два пътя в развитието на руската литература“. Клубът на любителите на руския език проведе дискусия на тема „Как ще разговаря Русия след четвърт век“.

24 април – Ден на образованието

Едни от централните събития на този ден бяха Международната конференция „Читателят на XXI век – портрет на фона на епохата“ и кръглата маса „Какво чете младежта, за да бъде успешна“.

Известните режисьори Владимир Бортко, Димитри Мисхив, Димитри Светозаров, Мария Соловцева и писателите Андрей Кивинов и Павел Крусанов участваха на кръглата маса „Антикризисен съюз – обединение на книжното дело с киносинемата“.

Посетителите бяха запознати с нов книжен проект „Италия – от класиката до съвременността“. Състоя се презентация на Големия лингвострановедчески речник „Франция“. На щанда на „Русийски книжен съюз“ се проведе семинар по въпросите на авторското право.

Петербургските писатели организираха за чуждестранните гости автобусна екскурзия по литературните места на Санкт Петербург, която приключи с неформално общуване в новата сграда на Дома на писателите.

25 април – Ден на децата

В неговата програма бяха включени срещи с детски писатели и художници, концерти, спектакли, изложби, игри и конкурси. Последният ден на Санктпетербургския книжен салон бе обявен за Ден на семейството. Всички проекти бяха подготвени за деца и за техните родители. Актьорът Андрей Носков (изпълнител на ролята на Никита в сериала „Кой е стопанин в къщата“) представи играта „Четем заедно с Никита“.

„Първи крачки в калиграфията“ – под това заглавие се проведе майсторски клас на художника П. П. Чобитько.

Клуб „Восток“ представи книгата „Пееща душа“, в която са събрани най-добрите песни на бардове от Петербург.

Всеки ден бяха провеждани благотворителни акции – известни актьори продаваха книги, а събраните средства бяха предназначени за детски домове.

Макар и още млад, беше видно, че IV международен салон на книгата в Санкт Петербург вече се е превърнал в авторитетен книжен форум.

Срещнахме се с академик Владимир Николаевич Зайцев – генерален директор на Руската национална библиотека и президент на Руската библиотечна асоциация. Основна тема на разговорите беше необходимостта от подновяването на договорните отношения за сътрудничество с Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, които имат своята историческа традиция, но бяха преустановени след промените в двете страни.

ДОЦ. Д-Р ДОНКА ПРАВДОМИРОВА НА 65!

ЕВГЕНИЯ РУСИНОВА

Донка Правдомирова е професионален библиограф, преподавател – доцент, известно име в колегията и в света на учените, поне в тази негова част, която ползва библиографски справочници.

Донка има незримо, но изразено присъствие. Тя е със солидна професионална подготовка – (ДБИ (1972), сега СВУБИТ), висше филологическо образование (1979), библиографска специализация в Санкт Петербург (1988–1989) и разностранен опит – библиотечен стаж в читалище, в библиотеката на Художествената академия. От особено значение за нейното цялостно развитие като специалист е работата ѝ като библиограф в Центъра за национална библиография (ЦНБ) при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Любознателна, тя е с подчертано увлечение към историята, което определя и профила на повечето от нейните научни проучвания. Изследователските ѝ интереси се разпределят в две големи сфери – история на българската библиография и изработване на библиографии „personalia“.

Първата ѝ солидна библиографска проява е съставянето на биобиблиографията на Димчо Дебелянов (1993). Тя, както сама често отбелязва, подбира лицата, чиято дейност отразява според своите трайни интереси. Това обяснява присъствието сред тях на историци като Румяна Радкова, Радослав Попов, Константин Косев. Други са за учени, които счита за свои ориентир: в науката – например Кремена Зотова, Дочо Леков.

Нейната съпричастност към наследството на руския литературовед Д. С. Лихачов, към неговата рецепция в България и към силното му присъствие в националното духовно пространство намира израз в анонимната библиография „Академик Дмитрий Лихачов в България“ (2006). Тя е овеществено засвидетелстване на внимание и почит, същевременно и основен акцент от националното честване на руския славист в България.

Друг много важен акцент в нейните библиографски интереси и изследователски занимания е вниманието ѝ към творчеството на писателя Антон Дончев, на който посвещава биобиблиография (2005), както и съставителство на сборник с текстове на български критици за него (2005). В полето на библиографията „personalia“ проявява не само целенасоченост и упоритост за постигане на максимална пълнота, но и стремеж да се включат широк кръг източници – архивни материали, филмография, интернет базирани сведения и пр.

Някои от библиографските си проучвания тя популяризира в специализирания и масовия печат, с което обръща внимание върху творческото наследство, рецепцията и мястото на представители на духовната култура като например Д. Дебелянов, Д. С. Лихачов.

Най-значителните постижения на изследователката Донка Правдомирова са в сферата на историята на българската библиография. Тя е автор както на цялостен монографичен труд („Българската библиография до Освобождението: Генезис и развитие“, 2001), така и на отделни текстове, осветляващи библиографската дейност, респективно приноси на Иван Шопов, Любен Каравелов, Петко Р. Славейков, Константи Ирекчек. Работите ѝ по история на библиографията са от значение и с оглед културната история на страната. Множество са нейните отделни приноси главно по отношение библиографската дейност на конкретни лица, например на Стефан С. Бобчев или Георги Ив. Фичев, които за пръв път вписва в

историята на библиографията, до нейните публикации, те са неизвестни като библиографи. Специално трябва да се отбележат и изследванията ѝ за такива първостроители на библиографската наука като Ал. Теодоров-Балан, Стоян Агриров, Тодор Боров, Ценко Цветанов. Интересът ѝ към периода след 1878 г. е отразен както в посочените вече отделни текстове, така и в обобщение върху развитието на ретроспективната библиография до 1944 г. („Ретроспективната национална библиография на България от Освобождението до 1948 г.: Характер и развой“, 2001). Разширение и продължение на тези изследвания е очакваният нов принос върху зараждането и развитието на библиографската наука в България до 1944 г. .

Илюстрация на изследователския ѝ подход са работите, посветени на Маньо Стоянов и неговия двутомен репертоар „Българска възрожденска книжнина. 1806–1878“. Задълбочената ѝ работа както с Репертоара, така и с източници от периода ѝ позволява да направи и някои уточнения към него.

Библиографската терминология е друго поле от изследователските интереси на Донка Правдомирова. Тя се заема и с една нова (появила се след 1989 г.) за българската библиография тема – за библиографско отразяване/регистриране на имена от Стария и Новия Завет.

Специално бих искала да отбележа няколко приносни момента в изследванията на Донка Правдомирова:

- проучване установяването на термина „библиография“ в българското културно пространство;
- тезата за Балан като първия теоретик на библиографията в България, респективно като основоположник на родната библиографска наука;
- първото изследване за включването на българската жена в библиографията;
- утвърждаването на авторството на В. Д. Стоянов върху калката „книгопис“, в противовес на разпространеното твърдение, че принадлежи на К. Иречек;
- пръв опит за периодизация историческото развитие на българската библиография.

За творческия почерк на Правдомирова е типично внимателното подхождане към отделните проблеми, както и пестеливо изразяване. В отличие от налагащия се маниер на многократно тиражиране на части или цели текстове с присъщата си отговорност тя не допуска преповтаряне. Стремешът да изведе нови факти, да им даде логична, адекватна интерпретация бележи нейните публикации. Можем да го свържем с характерния за нея „свеж“ прочит на факти, типичен за творческата ѝ дейност, която се откроява с един здрав подход, лишен от оригиналчичене.

Любознателност, търсещ дух, същевременно прецизна издирвателска работа, стремеш да анализира и съпоставя са характерни отлики на изследователя и преподавателя Донка Правдомирова. В духа на своите високи изисквания тя действително се проявява като библиограф с „творческа, а не с констативна мисъл“. Проявява мобилност в своите интереси, с което създава илюзия за находки в работата, зад което всъщност се крие упорит труд, неизчерпаема енергия, умение да се пренастройва и разширява насоките на търсене.

Донка Правдомирова притежава стандартно поведение на учен, приел обичайната нагласа на човек, чието жизнено кредо е науката. Тя не търси шумно признание, не живее със самосъзнанието на откривател. С проявата си защитава разбирането, че библиографията е евристична дейност, че работата с източници, познаването на факти, умението да ги съпоставиш и възстановиш цялостна картина води до следващо стъпало в научните постижения. Този евристичен дух на работа съпътства и преподавателската дейност на доц. Донка Правдомирова. Тя не само „предава“ съществуващото познание на студентите, но успява да изгради у тях нагласата да търсят и откриват. Ценена за своя професионализъм Донка Правдомирова е и нещо повече – тя е обичан от студентите преподавател. Личностните ѝ качества – отзивчивост, предразполагаща усмивка, стопяват бариерата „преподавател – студент“ и е обичайно тя да е сред студенти не само в рамките на консултантските си ангажменти.

Специално трябва да се отбележат и нейните административни умения. По време

на преподавателския си стаж в СВУБИТ (от 1987 г.) тя няколкократно е заемала поста „ръководител на катедра“, което е доказателство за притежаваното от нея комуникационно лидерство. Ако можем да си позволим оценка в една фраза - изследователският път и постиженията на доц. д-р Донка Правдомирова представляват един от сегментите, които изграждат българската библиография и библиографска наука.

По-важни публикации

Книги

Историята на България в художествената литература : Библиогр. указ. : Ч. 1–2. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1981–1983. – 260 с. ; 266 с.

В съавт. с Евелина Василева.

Димчо Дебелянов : Биобиблиогр. указ. – София : Нар. библ. Кирил и Методий, 1993. – 236 с.

Румяна Радкова : Биобиблиография. – Шумен : Аксиос, 2000. – 60 с.

2. попр. и доп. изд. 2005.

Българската библиография до Освобождението : Генезис и развитие. : [Моногр.] – София : Карина М, 2001. – 240 с.

Ретроспективната национална библиография на България от Освобождението до 1944 г. : Характер и развой : [Изследване]. – Пловдив : Нар. библ. Ив. Вазов, 2001. – 78 с.

Радка Колева : Биобиблиография. – Пловдив : Нар. библ. Ив. Вазов, 2003. – 42 с.

Антон Дончев : Биобиблиография / Встъп. студия Ив. Радев. – София : За буквите : О писменехъ : Изд. на СУ Кл. Охридски, 2005. – 265 с.

Академик Дмитрий Лихачов в България / Встъп. Студия Невяна Дончева-Панайотова. – София : За буквите : О писменехъ, 2006. – 153 с.

Статии

Отново за библиографската терминология. // *Библиотека*, 1993, № 4, 12–17.

Уточнения и добавки към Репertoара на Маньо Стоянов. // *Библиотека*, 1993, № 12, 6–9.

Ljuben Karavelov und die erste bulgarische historische Bibliographie. // *Bulg. Hist. Review*, 1998, № 3–4, 126–133.

Александър Теодоров-Балан – първият теоретик на библиографията в България. // *Библиотека*, 1999, № 2, 50–57.

Установяване на термина „библиография“ в българското културно пространство. // *Библиотека*, 2000, № 5, 39–40.

Библейските имена и имената на светиите – дълголетен проблем пред българската библиография. // *Библиотека*, 2000, № 6, 5–10.

Библиографското отразяване на литературата за Иисус Христос в България. // *Духовна култура*, 2001, № 2, 13–18.

Поглед към 150-годишното битие на българската библиография. // *Българска библиография* : (1852–2002) : Юб. сб. – Велико Търново : 2002, 13–25.

Със съкр. също и в : Библиотека, 2002, № 4–5, 48–57.

Bulgarian woman and bibliography : (A historical discourse) : [Българката и библиографията : Исторически дискурс]. // *The Library and the women* : Libraries and Women International Scientific Conference, Sofia, 24–26th September, 2003. – Sofia : SONM Publishers, 2004, 109–117.

Визията на Емилия Константиновна Беспалова за библиографията. // *Тр. СВУБИТ*, 6, 2007, 149–158.

Българската библиография и Народната библиотека“ : Европейският проект на Т. Боров от 1933 г. // *Библиотека*, 2008, № 5–6, 68–74.

Теоретико-методологични въпроси при историческото изучаване на българската библиографска наука до 1945 г. // *Професия. Поприще. Призвание* : Юбил. сб., посветен на 65-годишнината на Радка Колева. – София : 2008, 169–176.

ПОЛЕЗЕН ТРУД

ЖАК ЕСКЕНАЗИ

След 10 ноември 1989 г. у нас се отприщи потокът на хебраистичната тематика. Наред с работите на Никола Николов, Емил Антонов, Георги Ифандиев и ръководителя на „Атака“ Волен Сидеров, от които лъха прикрит или явен расизъм и антисемитизъм, като се премине към сензационното название „Човекът, който спря Хитлер“ на италианския журналист Габриеле Нисим, редица преводни книги, рисуващи част от руските олигарси, се появи и трудът на израелския хебраист Цви Керен.

Неговата монография, плод на многогодишен труд, импонира със своя приносен характер. Още в началния етап Цви Керен е проучил архивите на редица центрове – Истанбул, Париж, Лондон, Йерусалим, и в българските градове – София, Русе, Видин, свързани с темата. От общо 353-те страници на труда за библиографията са отделени 16 страници. За пръв път Керен въвежда в научен оборот данни, трудни или почти недостъпни за българския изследовател. Книгата му е снабдена с три показалци – на личните имена, на географските названия и на термините.

Израснала от докторска дисертация, защитена в Телавивския университет, книгата на Керен се състои от увод, осем глави и заключение. По традиция уводът би трябвало да направи критически преглед на досегашните проучвания в Израел и други страни на постигнатото от историческата наука по отношение на евреите в Русе. За съжаление това условие липсва. Ядрото на работата са глави 1–8. Първата проследява мястото на евреите в историята на балканските земи – от римско време до Освобождението през 1878 г. Във втората глава авторът се опитва да тълкува ономастичните данни за името на Русе и израстването му от римска крепост до център на Дунавския вилает на османската държава. Третата глава разкрива формирането на еврейската общност в Русе. Изброените тук русенски евреи – основатели на еврейската община – сочат, че тя е ръководена от сефаради (потомци и наследници на прогонените от Испания прадеди). Заселилите се в пристанищния град евреи са принудени да го напуснат поради Руско-турската война от 1806–1812 г. Четвъртата глава описва завръщането на оцелелите след военните действия русенски евреи и мигриралите от Никопол, Видин и други градове техни сънародници в Русе. Петата глава повествува за времето на султана Абдул Меджид в този регион. Шестата, седмата и осмата глава на труда проследяват образуването на Дунавския вилает, включително епохата на турския реформатор Мидхат паша. Цви Керен обръща внимание на стопанската дейност на еврейските заселници в Русе, устройството на еврейската община, отношенията между тази община и турската власт и пр. Културната история на русенските евреи по това време е представена най-подробно. Не е забравена и ролята на Алианс израелит юниверсел в повишаване грамотността на децата. Тук дори съществува негласно съревнование между трите общности – мюсюлманска, християнска и израилтянска. За разлика от други места, русенските евреи не са подложени на гонения по време на Руско-турската война от 1877–1878 г. Българското население се държи толерантно с тях.

Работата на българския редактор доц. Пламен Митев и на преводача Ангел Чорапчиев е задоволителна. Все пак не са коригирани някои неточности. Проф. К. Иречек е бил след Освобождението министър не на науката и образованието (такъв термин липсва в българския език тогава), а на народното просвещение (с. 27). „Голямата алия“ е не имиграцията на българските евреи в новосъздадената еврейска държава, а масовото им заминаване, в резултат на което еврейското малцинство у нас се стопява от 50 000 на 6027 души

към 1956 г. През 2001 г. официалната статистика отбелязва, че в Република България са останали 1363 евреи. Част от употребените термини, свързани с еврейска тематика или с турските административни порадки от 1788 до 1878 г., не са обяснени. Географски имена се предават и в съвременния им вариант, и с турските им названия (Едирне, Русчук, Шумла и пр.).

Преводът на топонима „Черна гора“ (нищо общо с някогашната република в бивша Югославия) е неудачен. Той би трябвало да бъде както е в немския оригинал Шварцвалд (с. 20). Някои имена на историци и други личности са предадени погрешно. Името на директора на Централния исторически архив на Република България е *Пандо*, а не Панто Колев (с. 9). Османистът Ковачев е *Румел* а не Роман (пак там). Лидерът на „Филики етерия“ е *Ипсиланти*, а не Ипсилантис (с. 77). Археоложката Е. Кисякова всъщност е *Кесякова* (с. 30, 333). Дългогодишният хебраист от Института за балканистика проф. Николай Кочев има презиме *Цвятков*, което не е разшифрирано на с. 29, бел. 3.

Липсват позования на студията на Кирил Марков „Църква и синагога в първите два века“ (1934). Същият Марков е бъдещият патриарх Кирил – и това свидетелства за демократизма на най-добрите представители на българската православна църква по отношение на еврейския въпрос. Студията опровергава тезата на автора за съзнателно насаждания антисемитизъм от страна на православната църква в първите следосвобожденски години (с. 33). Още повече че лансирането на легендата за „Жидов гроб“ е дело на археолога Богомил Берон, а не на православния клир в първите следосвобожденски години.

Керен не е използвал и работите на аспирантката на д-р Хананел Снежка Панова „Българските търговци през XVII век“ (1980) и „Die Juden zwischen Toleranz und Volkerrecht im Osmanischen Reich“ (1997), които обясняват в достатъчна степен мигрирането на балканските и българските евреи от пределите на Османската империя в Австро-Унгария. Обстановката в Турция изчерпва техните възможности да развиват капиталистически отношения в недрата на загниващия феодолизъм.

Критичните бележки не са основание за подценяването на постигнатото. Трудът на Цви Керен е полезен не само за балканистиката като наука, но и за библиотечното дело. Още в първите юридически документи за Народната библиотека в София е посочено приоритетното комплектуване на: а) Булгарика и б) Балканика. Нуждите на регионалните библиотеки днес изискват поддържането на прилични фондове от краеведчески издания, каквото всъщност е „Еврейската община в Русчук“.

Това може би Керен не знае, но то е допълнителен успех за монографията му.

Керен, Цви. *Еврейската общност в Русчук. От периферия на Османската империя до столица на Дунавския вилает 1788–1988.* – София : Универ. изд. Св. Кл. Охридски, 2009. – 353 с.

БИОБИБЛИОГРАФИЯ НА ПОЕТА ДИМИТЪР БОЯДЖИЕВ

АНИ ГЕРГОВА

Наскоро изданият труд е посветен на 50-годишнината на Регионална библиотека „Никола Фурнаджиев“ и 150-години от създаването на първата библиотека в Пазарджик. **Защо по тези тържествени поводи изборът е отреден на Димитър Бояджиев (1880–1911)?** Основанията за това предпочитание предизвикват размисъл.

Д. Бояджиев е уважавана личност и гордост за пазарджичани. Те високо ценят неговата извисена поетичност, човешките му добродетели и изтерзаната му душевност. Споменът за „поета на сподадения вик“, както е озаглавен встъпителният към библиографията очерк на Георги К. Спасов, е трайно съхраняван от тях. Шестдесет години след кончината му поставят паметна плоча на родната му къща и на негово име назовават улица в града. През 2001 г. Общинският съвет го обявява за почетен гражданин. Тачени са заслугите му още от края на XIX век да организира дружество за самообразование „Юноша“, да участва в създаването на местните читалища „Св. Константин“ и „Успех“. В съвременните библиотеки и в Държавния архив на град Пазарджик се съхраняват ценни документи и издания, оставили трайна дия в историята на българската литература. С подготовката и издаването на биобиблиографията библиотечните дейци поредно доказват възможностите да укрепват у съвременниците културната памет за литературното ни наследство, за „изтънчения лирик на покъртителна вътрешна драма“ (Иван Сестримски).

Съставителката на биобиблиографията Величка Ст. Петрова, работеща в Регионалната библиотека „Никола Фурнаджиев“ и завършила с отличие магистратурата по библиотечно-информационни науки и културна политика в Софийския университет, за първи път прави изчерпателен свод на всичко публикувано от и за Д. Бояджиев до 2007 г. По този начин тя показва делото му като национално достояние и доказва ролята на библиографията като важна предпоставка за проучванията в областта на литературната, културната и социалната ни история.

И в нашето „преходно“ време е полезно да се сближаваме с Д. Бояджиев, да почувстваме отново и съпреживеем поривите му към красота, истина и любов, да изстрадаме неговата самотност. И като него бихме се запитали:

*„Далеко от „световните борби“
аз лесно бих избегнал, може би,
но, Боже, де от себе си да се скрия.*

Той е по думите на Константин Константинов „натура сензитивна до крайни предели и неминуемо трябваше да бъде раняван от бруталността и бездушието на света“. П. К. Яворов допълва: „Душата на поета мъчно се помирява с нашия живот.“ Демонът „страшен и огромен“, нацепва на Д. Бояджиев:

*... Та и защо шумиш? Какво ли търсиш
в тоя край на див, свиреп въртеж!
За светли идеали шир? О, бързай да отърсиш
от себе си, без тъга и без болез,
надеждата безмислена и празна,
че ще да срещнеш най-подире ти
сърца сред тая наплач безобразна,
в кои екът световен да трепти!*

Затова „тъга“, „умора“ и „безсилъе“ отвеждат поета към „непринудена саможертвеност“ (Светлозар Игов)... И веднага си помисляме, че никога не бива да се предаваме пред тях!

Позволих си това кратко поетично отклонение, за да напомня колко дълбоко пронизва „сподавеният вик“ на Д. Бояджиев.

Защо все пак представеното прецизно изработено библиографско издание дава възможност да осмислим нелеката съдба на човека-несретник и неговото творческо присъствие цяло столетие след гибелта му?

Защото е изработено със старание и професионална компетентност.

Грижливо са издирени и събрани сведенията за важни дати от живота на Д. Бояджиев, придружени от визуални документални материали. Обяснителните бележки към библиографията дават информация за подхода и източниците, ползвани при нейната подготовка, за структурата, подредбата и справочния ѝ апарат. Първият раздел представя всички публикации – стихотворения, преводи, рецензии на поета, пожизнено и посмъртно издавани на български и на чужди езици – общо 333 библиографски описания. Вторият включва 270 литературни анализи, отзиви, спомени, есета за живота и творчеството на Д. Бояджиев, отпечатани до 2007 г. Справочният апарат улеснява ползването на указателя с показалците: инициали и псевдоними на поета, азбучен списък на произведенията му, отделно на български и на другите езици, на преведените от него произведения, на имената, срещащи се в библиографията.

Дори беглият преглед убеждава колко отговорно е подхождала съставителката му Величка Петрова, как прилага последователно наложилите се методически принципи и стандарти, за които има заслуга „зоркото око“ и вискателността на научната редакторка Татьяна Янакиева.

Убедена съм, че библиографията е постижение, което разширява обхвата на съществуващите досега сродни издания, предназначавани предимно за класиците в българската литература и изработвани от колективи на работещи в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, към които се приобщават като ръководители или редактори видни учени. Самостоятелната работа на Величка Петрова с нищо не отстъпва на досегашните постижения. За да бъдат добре разбрани нейните приноси, ще се вгледаме по-внимателно в нейния труд.

Хронологично проследените публикации на Д. Бояджиев очертават траекторията на неговите интереси и проявления. Първите от тях – през 1895 г. (едно съобщение и две поздравителни телеграми), са свързани с младежките му увлечения към социалистическите идеи. До края на века той пише две рецензии на трудове по въпросите на женската еманципация и публикува преводи от поезията на Семьон Я. Надсон. Те привличат вниманието на Георги Бакалов, който през 1901 г. ги включва в „Лъчите на поезията. Стихотворен сборник“ (2. изд. 1911), а през 1903 г. Иван Андрейчин – във „Вечеринки и утра. Сборник...“. От 1901 г. Д. Бояджиев започва да печата свои стихотворения в сп. „Общо дело“ и сп. „Летописи“, създадено от Константин Величков, подпомогнал го за преместването му в София през януари 1902 г. След като постъпва на работа в Министерството на външните работи и изповеданията – в Бюрото по печата, той става и уредник на сп. „Летописи“, където публикациите му се множат. В него продължава да представя и преводи на М. Ю. Лермонтов, Ив. С. Тургенев, Максим Горки, Леонид Андреев, Иван Бунин (първи на български език), Фьодор Тютчев, Антон Чехов. През 1905 г. в-к „Българан“ включва стихотворенията му от цикъла „Акорди“. След средата на 1908 г., когато заминава за Марсилия като секретар на българското генерално консулство, продължава да пише и публикува творби в „Българан“ и „Слънчоглед“. Завърнал се в България през 1910 г., Д. Бояджиев получава признания от съвременната му творческа колегия. В ценената и до днес „Българска антология: Нашата поезия от Вазов насам“, подготвена от Димитър Подвързачов и Димчо Дебелянов, са включени пет негови стихотворения, негова снимка и биографична справка. В същата година в сборника „Вечеринки и утра“ Иван Андрейчин включва негов превод на Семьон Надсон, а в „Славянска антология“, съставена от Стилиян Чилингиров, влиза преводът му на стихотворение, посветено на 50-годишнината от смъртта на Николай В. Гогол. Преди да се самоубие на 12 юни 1911 г., във в-к „Съвременна мисъл“ са отпечатани творбите му

„Сподавен вик“, „Вечерен трепет“, „Tempi Passati“ и „Нощен блян“. През 1914 г. сп. „Звено“ представя шедьоврите „С дълбока нежност стискам ти ръцете“ и „Писмо“.

Библиографията се основава на изчерпателно издирване на всичко публикувано от Д. Бояджиев. В нея са открити осем стихотворения, които не са включвани в издадените след смъртта му стихосбирки: „Стихотворения“ (1927), с предговор на Елин Пелин, редактор Владимир Василев, издателство „Т. Ф. Чипев“ и второ допълнено издание (1940) на издателство „Хемус“; „Стихотворения“ (1957) с предговор на Борис Делчев, отбор и редакция на Иван Сестримски, издателство „Български писател“; „Вечерен трепет“ (1979), по редакция и с предговор на Любен Георгиев, издателство „Хр. Г. Данов“ – Пловдив; „Стихотворения“ (1988) в „Библиотека на ученика“, с предговор, подбор, редакция на Иван Сестримски, издателство „Български писател“, 2. издание (1993) на издателство „Слово“ – Велико Търново, в Малка ученическа библиотека, 3. издание (1996) на същото издателство и серия са „Стихотворения“ (1995), което освен Д. Бояджиев представя Теодор Траянов и Емануил Попдимитров; „Стихотворения“ (1996) – фототипно издание на първата стихосбирка, издадена през 1927 г., на издателство „П. К. Яворов“, включено в поредицата „Съвременници на Яворов“. Важно предимство на библиографията е, че след всяка първа публикация на определена творба са посочени нейните по-сетнешни представления в стихосбирките, като са направени текстологични бележки за откритите от съставителката промени. Такова внимателно вглеждане, свидетелстващо за аналитичен подход, не е често срещана практика, а тя е особено полезна за бъдещите изследователи, редактори и издатели.

Библиографията свидетелства, че през годините Д. Бояджиев не е забравян. Прегледът на посмъртно публикуваните негови произведения се основава на внимателно издирване в периодичните издания, отзивчиви главно по повод на годишнини от рождението и смъртта му. Добре известно е, че тези дирения изискват опитност и добросъвестност, тъй като липсва аналитична обработка на списанията и вестниците от миналото (едва от 1952 г. е издаван „Летопис на периодичния печат“ – месечен бюлетин на публикациите в списания, вестници и сборници). Величка Петрова прави регистрация на авторовите произведения в антологии и сборници. В тях присъствието на поета е твърде последователно: до 1911 г. – в пет, до 1946 – в десет; от 1949 до 1994 – в осем. От близо 30 такива сборници с повече от едно издание са „Антология на жълтата роза“ (1922, 1939, 1946, 2005) и „Антология на българската поезия“ (1925, 1940, 1995, 2005), съставени от Гео Милев. Между съставителите на другите подобни издания личат имената на Петър Динеков (1941), Камен Зидаров (1949), Божидар Божилов (1976), Стефан Елефтеров (1976), Елисавета Багряна и редакционна колегия (1969, 1982), а през последните десетилетия – Борис Христов (1994), Иван Теофилов (1995), Атанас Звездинов (2006). В библиографията са включени антологичните с българска поезия, издавани в чужбина и включващи стихотворения на Д. Бояджиев, преведени на ползваните в съответната държава езици.

Значителен е броят и на публикациите за живота и творчеството на Д. Бояджиев. Те принадлежат както на съвременниците му – Елин Пелин, Христо Цанков – Дерижан, Димо Кьорчев, Владимир Василев, Трифон Кунев, Константин Константинов, Александър Божинов и др., така и на литературни историци и публицисти от следващите генерации. Не е пресилено да се каже, че няма известно име от по-новите и съвременните литератори, което да не е спирало поглед и откликвало за творенията и съдбата на Д. Бояджиев. При това, съставителката на библиографията за всяка от тези публикации дава анотация за съдържанието ѝ, с което прави указателя полезен за всеки ценител на българската литература и за изследователите ѝ.

Поздравявам и Величка Петрова, и издателите на „Димитър Бояджиев. Биобиблиография“ и им пожелавам успех на библиографския труд, достойна почит към поета и гражданина!

Димитър Бояджиев : 1880–1911. Биобиблиография. Състав. Величка Петрова. Науч. ред. Т. Янакиева. – Пазарджик, РБ Н. Фурнаджиев, 2009. – 112 с.

БИБЛИОГРАФСКИ СПРАВКИ

Библиографски справки

0 Общ отдел

001 Наука. Наукосзнание. Организация на умствения труд

Изследване на иновациите в публичната сфера. Книги, статии и интернет ресурси. 1989–2007. 95 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

002 Печат. Книгознание. Документция. Информационна дейност

Руската художествена и детска преводна литература в България 1991–2008. Книги. 1991–2006. 597 загл. Бълг. ез. Януари 2009. НБКМ

008 Цивилизация. Култура. Прогрес. Футурология

История на четенето в модерната българска култура. Книги и статии. 1878–2009. 207 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

07 Вестници. Журналистика

Трансформация и конвергенции на журналистическите жанрови форми в онлайн медиите. Книги и статии. 2000–2009. 33 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2009. НБКМ

1 Философия

101 Общи работи. Философски науки в цялост

Проф. д-р Сергей Герджиков – философ и краевед. Книги и статии. 27 загл. Бълг. ез. РБ См

159.9 Психология

Външният вид като невербална комуникация в изграждането на политическия имидж на опонента в предизборни кампании в България. 44 загл. Бълг. ез. Май 2009. НБКМ

2 Религия. Теология

Религия и митология. Справочници в НБКМ. Книги. 1990–2009. 132 загл. всички езици. Юни 2009. НБКМ

23/28 Християнска религия

Католицизмът и протестантизмът в Русе. Книги, статии и интернет ресурси. 1964–2007. 40 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. РБР
Смоленски епископ Нестор – публикации

от и за него. Статии. 1952–2009. 20 загл. Бълг. ез. Март 2009. НБКМ

3 Обществени науки

308 Социография. Социално положение Бедност. Детска бедност. Книги и статии. 114 загл. Бълг., рус., англ. ез. Февруари 2009. НБКМ

327 Международни политически отношения. Световна политика. Международна политика. Дипломация

Международна сигурност (България, Европа, Китай, Япония, Корея). Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2009. 58 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2009. РБР

331.1 Теория на труда. Икономика на труда. Взаимоотношения между работещи и администрация (работодатели)

Корпоративна култура и конкурентнос-пособност. Ролята на комуникациите в организацията за мотивация на персонала и постигане на корпоративна идентичност. Книги и статии. 159 загл. Бълг., рус., англ. ез. Януари 2009. НБКМ

331.4 Работна обстановка. Работна среда. Организация на работното място. Охрана на труда. Хигиена на труда. Трудови злополуки

Безопасни условия на труд и сигурност на работната среда. Книги и статии. 1970–2007. 86 загл. Бълг. ез. Януари 2009. РБР

334. Организационни форми и споразумения на стопанска дейност. Кооперативно дело, кооперация.

Проекти за приложение на информационни системи и технологии в бизнеса. Книги, статии и CD. 1995–2008. 41 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. РБР

336 Финанси. Митническо дело. Банково дело. Пари

Банка „Гирдап“ – Русе (1882–1926). Книги и статии. 1882–2007. 41 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

Данъчно стимулиране на инвестициите в България. Книги и статии. 30 загл. Бълг. ез. Януари 2009. НБКМ

338 Икономическо положение. Икономическа политика. Управление. Планиране. Производство. Услуги. Цени

Приоритети на туристическата политика. Книги и статии. 2000–2009. 99 загл. Бълг. и англ. ез. Юни 2009. НБКМ

Одит в предприятия, държ. администрация, инвестиционна дейност, чуждестранни инвестиции. Книги и статии. 92 загл. Бълг., рус., англ. ез. Април 2009. НБКМ

339.1 Общи въпроси на търговията. Пазар
Електронна търговия и маркетинг по интернет. Книги и статии. 77 загл. Бълг. ез. Януари 2009. НБКМ

339.9 Международни икономически отнoшения. Външно стопанска политика. Световно стопанство

Земеделските субсидии в България в контекста на членството ни в ЕС. Книги, статии, CD и интернет ресурси. 1997–2008. 63 загл. Бълг. ез. Януари 2009. РБР

34 Право. Наука за държавата и правото
Георги Крумов – прокурор и литературен творец. Литература за него. Статии. 1990–2008. 49 загл. Бълг. ез. Септември 2008. РБСм

355/359 Военно дело. Военни науки. Народна отбрана. Въоръжени сили
Нагласи към трудовата дейност при военнослужещите. Трудова психология. Книги и статии. 1992–2009. 11 загл. Юни 2009. НБКМ

37 Възпитание. Образование. Просвета. Организация на свободното време
История на основно училище „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Соколовци, Смолянско. Книги и статии. 25 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. РБСм

Образователна традиция на Индия. Статии. 1992–2009. 56 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Май 2009. НБКМ

372.3 Занимания в предучилищна възраст
Алтернативни форми в предучилищното възпитание (Валдорфски детски градини, Монтесори, Неогей). Книги и статии. 1932–2008. 38 загл. Бълг. и нем. ез. Февруари 2008. РБР

372.4 Основно образование
Възможности за използване на теорията на вероятностите и статистиката в уроците по математика в началното училище. Книги и статии. 1975–2008. 43 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

Началното образование в Македония, Сърбия, Украйна, Беларус и Русия. Книги и статии. 2004–2008. 15 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2009. НБКМ

Ролята на класния ръководител по гражданско образование в началното училище (гражданското образование в началното училище). Книги и статии. 1995–2009. 68 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

39. Етнология. Етнография. Нрави. Обичаи. Бит. Фолклористика

Българските празници, обреди и ритуали в светлината на интеркултурната комуникация. Книги, статии и интернет ресурси. 1977–2008. 60 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2009. РБР

Райчо Русков – преподавател и фолклорист. Книги и статии. 25 загл. Бълг. ез. Февруари 2008. РБСм

5 Математика. Естествени науки

502 Природа. Изучаване и опазване на природата. Опазване на растителния и животинския свят

75 години природен парк Витоша. Книги и статии. 1878–2009. 230 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2009. НБКМ

6 Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство

614 Здравеопазване. Социална хигиена. Защита от нещастни случаи

История и развитие на сестринското дело в България. 1878–1944. 46 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

Управленски проблеми на регионалната здравна система. Книги и статии. 196 загл. Бълг., англ. ез. Май 2009. НБКМ

620 Изпитване на материалите. Стокознание. Енергийни централи. Обща енергетика

Възобновяеми енергийни източници. 2000–2009. Книги и статии. 59 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

641 Хранителни продукти. Хранене

Готварство. Книги и заглавия на периодични издания. 400 загл. Бълг. ез. Юни 2009. НБКМ

658 Организация на промишленото производство (предприятие) и на търговията
Румяна Нейкова. Цитирания. 132 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

659 Рекламно дело. Промислена и търговска информация

Форми на реклама. Книги и статии. 1992–2009. 167 загл. Бълг. и англ. ез. Юни 2009. НБКМ

7 Изкуство. Художествени занаяти. Фотография. Музика. Развлечения. Игри. Спорт
72 Архитектура

Еврейски общности, синагоги и други паметници в България. Книги и статии. 1879–2009. 237 загл. Бълг., рус., англ., фр. ез. Март 2009. НБКМ

75 Живопис

Художникът Генко Генков в българската периодика. Статии. 1960–2008. 22 загл. Бълг. ез. Януари 2009 г. НБКМ

78 Музика

Панчо Владигеров. За него. Книги и статии. 1878–2009. 146 загл. Бълг. ез. Март 2009. НБКМ

Прочути български диригенти. Книги и статии. 131 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

792 Театър. Сценично изкуство

Публикации за Васил Луканов. Книги и статии. 1970–1990. 45 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

Публикации от и за Вили Цанков. Книги и статии. 1973–1990. 105 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

Публикации за Любен Гройс. Книги и статии. 1970–1990. 65 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. НБКМ

Публикации от и за Методи Андонов. Книги и статии. 1963–1975. 46 загл. Бълг. ез. Април 2009. НБКМ

Стефка Прохаскова. Книги и статии. 1970–1990. 36 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. НБКМ

Стефка Прохаскова. Статии. 1952–1969. 16 загл. Бълг. ез. Март 2009. НБКМ

8 Езикознание. Филология. Литература

808.67 Български език

Относителни прилагателни в съвременния български книжовен език (семантика, граматика, прагматика). Книги и статии. 106 загл. Бълг., рус., англ. ез. Февруари 2009. НБКМ

Пуризмът в новобългарския и чешкия книжовен език. Книги и статии. 1900–2009. 196 загл. Бълг., рус., англ., чеш. ез. Февруари 2009. НБКМ

840(493) Белгийска литература на френски език

Емил Верхарн. Книги и статии. 1878–2008. 28 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. НБКМ

882 Руска литература

Александър Солженицин – писателят в изгнание (1918–2008). Книги и статии. 63 загл. Бълг. ез. Декември 2008. РБ См

886.7 Българска литература

Авторството в модерната българска литература. Книги и статии. 1992–2009. 82 загл. Бълг. ез. Май 2009. НБКМ

Димитър Димов в българската литература. Литература за него. Книги и статии. 2000–2008. 55 загл. Бълг. ез. Май 2009. РБ См

Образът на животните в художествената проза на Йордан Йовков. Книги, статии и интернет ресурси. 1947–2006. 34 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

Пантелей Пантелеев. Статии. 1970–1990. 25 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. НБКМ

Писателят Георги Пашев. 100 г. от рождението му. Книги и статии. 82 загл. Бълг. ез. Август 2008. РБ См

Поезията за деца на П. Р. Славейков. Книги, статии и интернет ресурси. 1891–2008. 49 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. РБР

Поетът Матей Шопкин на 70 години. Книги и статии. 33 загл. Бълг. ез. Октомври 2008. РБ См

Публикации на Видка Николова в периодичния печат. Статии и публикации в сборници. 1968–2008. 90 загл. Бълг. ез. Януари 2009. НБКМ

Художественият свят в поезията за деца на Асен Разцветников. Книги и статии. 1952–2005. 36 загл. Бълг. ез. Март 2009. РБР

Художественият свят в поезията на Дядо Благо. Книги, статии и интернет ресурси. 1972–2005. 23 загл. Бълг. ез. Февруари 2008. РБР

Художественият свят в творчеството на Змей Горянин. Книги, статии и интернет ресурси. 1991–2005. 36 загл. Бълг. ез. Февруари 2009. РБР

9 География. Биографии. История

Георги Николов Мишков. Книги и статии от и за него. 1980–2005. 55 загл. Бълг. ез. Март 2009. НБКМ

Списък на библиотеките-участници

НБКМ – Национална библиотека

„Св. св. Кирил и Методий“

РБР – Регионална библиотека, Русе

РБ См – Регионална библиотека, Смолян

*Редактор Елха Денева
elha_deneva@abv.bg*